

KOEN PLEVOETS

De status van de Vlaamse tussentaal

Een analyse van enkele socio-economische determinanten

Abstract – This paper analyses the Flemish *tussentaal* (trans. ‘interlanguage’) in relation to the socio-economic status of its speakers. Based on a sociolectometrical method, the results show that, although the higher classes make more use of the standard language, the *degree* of this shift is attenuated with each successive class. This leads to an interpretation in terms of ‘diminishing returns’: although Standard Dutch is the marker of prestige, the higher classes possess sufficient wealth and status to ‘relax’ their linguistic behaviour. Finally, the analysis extends to gender, as women are also more colloquial than men.

Ceux qui dénoncent l’absurdité ou les périls de l’incitation au gaspillage dans la société de l’abondance économique ne savent pas à quoi sert le gaspillage. Ils condamnent avec ingratitude, au nom de la rationalité économique, les bons gardiens irrationnels sans lesquels le pouvoir de cette rationalité économique s’écroulerait.

(Guy Debord, *La Société du Spectacle*, 198)

1 Inleiding

In Vlaanderen is er de laatste jaren een omgangstaal ontstaan die aanzienlijk verschilt van de standaardtaal. Met een leenvertaling van Selinker (1972) wordt die sinds Taeldeman (1992) *tussentaal* genoemd. Het gaat om een variëteit die gekenmerkt wordt door de intrusie van dialectelementen in het bovenregionale taalgebruik, en het is in die zin dan ook een voorbeeld van wat in de typologie van Auer (2005) ‘diaglossie’ heet: de opvulling van het continuüm tussen dialect en standaardtaal. De opsomming van de meest opvallende kenmerken (die niet exhaustief is) wordt in de literatuur vaak herhaald (De Vriendt 1995, Haeseryn 1996, Hendrickx 2001, Geeraerts 2001a, De Caluwe 2002, Van Gijssel *et al.* 2008, en Zenner *et al.* 2009):

– Uitspraak

- h-procope: *ebben* (i.p.v. *hebben*)
- t-apocope: *da, wa, mè, nie, goe* (i.p.v. *dat, wat, met, niet, goed*)

– Morfologie

- *-e(n)*-uitgang bij attributieve elementen voor masculiene nomina (in bepaalde fonetische contexten): *den ezel* (i.p.v. *de ezel*); *ne stoel, nen ezel* (i.p.v. *een stoel, een ezel*); *gene stoel, genen ezel* (i.p.v. *geen stoel, geen ezel*); *ieder(e)n ezel* (i.p.v. *iedere ezel*); *elken ezel* (i.p.v. *elke ezel*);

- dezen ezel* (i.p.v. *deze ezel*); *dieje/diene stoel*, *diejen/dienen ezel* (i.p.v. *die stoel*, *die ezel*); *mijne stoel*, *mijnen ezel* (i.p.v. *mijn stoel*, *mijn ezel* & idem voor *zijne(n)*, *hare(n)*, *hunne(n)*); *onzen ezel* (i.p.v. *onze ezel*); een *kleinen ezel* (i.p.v. een *kleine ezel*)
- Diminutief op *-ke*: *stoeleke*, *stoelekes* (i.p.v. *stoeltje*, *stoeltjes*)
 - G-systeem bij de aanspreekvormen: *ge* komt mee (i.p.v. *je* komt mee); *gij* komt mee (i.p.v. *jij* komt mee); dan *komde* mee (i.p.v. dan *kom je* mee); dan *komdegij* mee (i.p.v. dan *kom jij* mee); de twee laatste enclitische vormen ook bij onderschikking: ik denk da' *de/degij* meekomt
 - Geredupliceerd (*e*)*kik* bij inversie of onderschikking: dan *kom-(e)kik* mee (i.p.v. dan *kom ik* mee); ik denk dat (*e*)*kik* meekomt
 - Gereduceerde objectsvorm 'm met subjectsfunctie bij inversie of onderschikking: dan komt 'm mee (i.p.v. dan komt *ie* mee); ik denk dat 'm meekomt
 - Reflexivum op *eigen*: ik vergis *m'n eigen* (i.p.v. ik vergis *me* & idem voor *uw eigen*, *z'n eigen*, *haar eigen*, *ons eigen*, *hun eigen*)
 - Imperatief op *-t*: komt mee! (i.p.v. kom mee!)
 - Verbogen monosyllabische werkwoorden bij eerste pers. enk.: ik *gaan*, ik *zien* (i.p.v. ik *ga*, ik *zie*)
 - Lexicon: allerhande typisch Zuid-Nederlandse woorden zoals *goesting* (i.p.v. *zin* of *trek*); een *schoon* meisje (i.p.v. een *mooi* meisje); ik *noem* Jan (i.p.v. ik *heet* Jan); *seffens* (i.p.v. *dadelijk*); enz.
 - Syntaxis
 - Dubbele negatie: hij komt *nooit nie(t) meer* (i.p.v. hij komt *nooit meer*)
 - Expletief *dat* bij onderschikkende voegwoorden: ik weet niet *hoe dat* hij komt (i.p.v. ik weet niet *hoe* hij komt)
 - Doorbreking van de werkwoordelijke eindgroep: ik weet niet hoe hij *zou gekomen zijn* (i.p.v. ik weet niet hoe hij *gekomen zou zijn* of ik weet niet hoe hij *zou zijn gekomen*)

Aanvankelijk was de literatuur over tussentaal vooral beschouwend van aard. De eerste beschrijvingen ervan zijn Goossens (1970, 1973, 1975) over 'Schoon Vlaams'. Een belangrijke referentie is Van Istendael (1989), die de term 'Verkavelingsvlaams' heeft geïntroduceerd. Andere publicaties, die meestal een evaluatieve toon hebben, zijn Taeldeman (1992), Van de Velde (1996), De Schutter (1998), Goossens (2000); zie Jaspers (2001) en Jaspers & Brisard (2006) voor een kritische reflectie op de naar voren gebrachte standpunten. Vanaf ongeveer de millenniumwissel verschijnen er meer empirische studies, die doorgaans op het Belgische Nederlands in het algemeen betrekking hebben. Sinds Geeraerts *et al.* (1999) over kleding- en voetbaltermen in tijdschriften- en etalagemateriaal is de aandacht daarbij vooral uitgegaan naar stilistische en/of situationele variatie. Zo wordt het registerspectrum uitgebreid met chatconversaties in Grondelaers *et al.* (2001); het taalgebruik in chats wordt ook belicht in Vandekerckhove (2005, 2007) en Vandekerckhove & Nobels (2010), dat uit reclamespots dan weer in Van Gijssel *et al.* (2004, 2008), en dat uit het televisieprogramma *Expeditie Robinson* in Zenner *et al.* (2009). Dat het Nederlands in de *media* bijzondere belangstelling geniet blijkt bovendien nog uit het onderzoek naar ondertitelingpraktijken in Remael *et al.* (2008)

en Vandekerckhove *et al.* (2009). Verder wordt er vaak gefocust op een eenvoudige variabele, en daarbij worden verschillende soorten variatie geanalyseerd: syntactisch wordt de *rood-groen*volgorde bestudeerd in De Sutter (2005, 2007) en morfologisch onderzoekt Tummers (2005) de adjectivische buigingsalternantie bij neutra.

Het globale beeld dat uit die studies oprijst, is dat de afstand tussen tussentaal en de standaardtaal in Vlaanderen beduidend groter is dan bijvoorbeeld tussen het informele en formele register in Nederland (Geeraerts *et al.* 1999, Geeraerts 2002). Naast de stilistische dimensie vermeldt de literatuur ook nog een sociaal aspect: tussentaal wordt typisch door jongeren gesproken (Vandekerckhove 2005, 2007, Vandekerckhove & Nobels 2010). De verklaring voor die resultaten wordt in de regel gezocht bij het ‘covert prestige’ dat tussentaal zou hebben: het attitude-onderzoek van Impe & Speelman (2007) heeft bijvoorbeeld aangegeven dat tussentaal beoordeeld wordt als ‘sociaal attractief’ (d.w.z. als geschikt voor de informele omgang). Toch is die appreciatie niet overal dezelfde: in haar replicatiestudie onder West-Vlamingen heeft Ghyselen (2009) een eerder negatieve attitude vastgesteld tegenover elke vorm van tussentaal. Omgekeerd evalueren de Antwerpse informanten van Impe (2010) hun eigen varianten zelfs als geheel positiever dan die van de standaardtaal. Impe schrijft dat toe aan het ‘talige zelfbewustzijn’ van Antwerpenaren, dat Ghyselens informanten uit het perifere West-Vlaamse dialectgebied dus blijkbaar niet hebben. Zulke effecten doen de vraag rijzen of tussentaal niet te maken heeft met statusverschillen tussen sprekers. Daarom zal dit artikel een analyse bieden van sociale factoren. Daartoe wordt in de volgende paragraaf het gangbare (attitudinele) interpretatiekader achter tussentaal verder geproblematiseerd. De derde paragraaf bespreekt kort het corpus, en de vierde paragraaf de methode. De vijfde paragraaf bevat de analyses, en de zesde paragraaf rondt af met enkele conclusies.

2 Probleemstelling

Het overkoepelende kader waarbinnen tussentaal geïnterpreteerd wordt, is geschapen door Deprez (1987, 1988, 1990) in de discussie over de Nederlandse norm in Vlaanderen. Zoals wel bekend, pleitte Deprez daarbij voor tolerantie voor eigen, Vlaamse elementen. Geerts (1989) verdedigde daarentegen de resolute aansluiting bij het Noorden.

Die discussie grijpt terug op de klassieke, sociolinguïstische analyse van Trudgill (1972) over de mannen uit de Norwichse arbeidersklasse: die associeerden het Standaardengels namelijk met een hegemoniaal klassensysteem en zagen daarom in hun dialect de uiting van hun ‘*working class pride*’ (met de nodige connotaties van stoerheid, e.d.). Op dezelfde manier vormen Vlaamse varianten volgens de gangbare verklaring van tussentaal de uitdrukking van de Vlaamse identiteit; die wordt gekoesterd tegenover de ‘vervreemding’ die uitgaat van de standaardtaal.

Het eerste sociolinguïstische onderzoek in Vlaanderen had namelijk uitgewezen dat Vlamingen kampten met *taalonzekerheid* (Deprez & Geerts 1977, Geerts 1985): veel Vlamingen voelen zich onwennig tegenover de standaardtaal en vermijden liever het gebruik ervan in dagelijkse situaties. Die houding is in de neer-

landistiek vaak omgeschreven als een 'zondags pak' (De Schutter 1973: 122; Lebbe 1998: 125; Taeldeman 1992: 50; Geeraerts 2001b): net als een zondags pak is de standaardtaal iets dat je op plechtige gelegenheden uit de kast haalt, maar verder zit het alleen maar stijf en ongemakkelijk. Descriptief komt die taalonzekerheid tot uiting in de grote afstand, die § 1 vermeldt. Geeraerts (1999) bestempelt die afstand dan ook (naar analogie van 'schizoglossie' uit Haugen 1972) als een 'taalkloof'.

Nu brengen andere auteurs andere accenten aan. Jaspers (2006) grijpt bijvoorbeeld de theorie van Trudgill aan voor zijn onderzoek naar de Marokkaanse adolescenten in de Antwerpse grootstedelijke agglomeratie. Geeraerts (2002) ziet in de discussie over de Vlaamse taaltoestand dan weer het onderscheid tussen een rationalistisch en een romantisch model van standaardisering, en hij interpreteert tussentaal daarbij als een symptoom van 'pleinvrees' voor de openbaarheid, die Vlamingen historisch met zich meedragen.

Welke visie men ook aanhangt, telkens wordt er op een of andere manier uitgegaan van een polarisatie tussen de lokale intieme kring en de grootschalige publieke orde. Dat alludeert op de klassieke tegenstelling van Tönnies (1887) tussen, respectievelijk, de *Gemeinschaft* en de *Gesellschaft*. Met dat onderscheid is ook een taalverschil verbonden: Hoppenbrouwers (1990: 15) noemt de *Gemeinschaft* de natuurlijke biotoop van het dialect, terwijl de standaardtaal de voertaal is in de *Gesellschaft*. Dat verduidelijkt dan ook het gangbare verklaringsmodel voor tussentaal in Vlaanderen: Vlamingen spreken tussentaal, omdat ze niet volwaardig geïntegreerd zijn in de (laat)moderne samenleving.

Toch is het maar de vraag of die aanname aan het einde van de twintigste eeuw wel klopt. De periode na de Tweede Wereldoorlog kenmerkt zich in Vlaanderen namelijk door een sterke economische groei en daarmee gepaard gaande stijging van de levensstandaard (Gaus 2001). Van 1950 tot en met 2000 is de welvaart, uitgedrukt in het Bruto Binnenlands Product per Capita, gestegen van ± 7000\$ naar ± 21000\$ (Maddison 2006). Verder vormt Deleeck (2008) de standaardreferentie over de Belgische verzorgingsstaat met uitvoerige statistieken. Zo is het inkomen sinds de jaren 50 gestegen met 17%, de werkgelegenheid (het aantal beschikbare arbeidsplaatsen) met 18%, en de scholingsgraad (geoperationaliseerd als het aantal hoger geschoolden) met 19%. De Belgen consumeren sinds negentiende eeuw ook 52% meer luxeproducten (in verhouding tot noodzakelijke producten), en ze spenderen in de eenentwintigste eeuw 14% meer aan vrije tijd. Vooral die laatste twee statistieken over het consumptie- en vrijetijdspatroon illustreren de zogenaamde *wet van Engel* (Deleeck 2008: 140), die een (negatief) verband legt tussen het inkomen van een gezin enerzijds en de investering in noodzakelijkheden (zoals voeding, arbeid enz.) anderzijds: die wet stelt dat naarmate het gezinsinkomen stijgt, de investering in noodzakelijkheden wel kan stijgen in *absolute* cijfers, maar in *relatieve* cijfers zal die juist *dalen* (omdat er *in verhouding* meer besteed wordt aan niet-noodzakelijke luxe en vrije tijd).

Rond de millenniumwissel is de gemiddelde Vlaming dus beduidend welvarender en mobieler dan daarvoor. Dat uit zich ook in *dialectverlies* (Willemyns 1997, 2005, Vandekerckhove 2009), dat eveneens in Vlaanderen merkbaar is. Dat vormt al een eerste tegenspraak voor het algemene model: blijkbaar worden dialectvormen toch niet zo geromantiseerd dat ze blijven bestaan.

Aan de andere kant is het niet ongewoon dat de dominante groepen in de samen-

leving gemakkelijker hun lokale varianten gebruiken; het sociolinguïstische handboek van Chambers (2009) geeft daarvan als typisch voorbeeld het Arabisch. Dat is een klassiek geval van diglossie (Ferguson 1959a, 1959b), en de studies van Abdel-Jawad (1986, 1987), Holes (1983) en Ibrahim (1986) hebben aangetoond dat de leden van de stedelijke elites (in steden zoals Amman, Irbid, Nablus, Bagdad, Cairo, Damascus, Manamah, enz.) hun lokale niet-standaardvarianten gebruiken, terwijl de leden van de niet-elite uit de omliggende niet-stedelijke regio's die vormen overnemen, zelfs als ze de standaardvarianten beheersen. Abd-el-Jawad (1987) en Ibrahim (1986) verwijzen daarbij naar de theorie van Kroch (1978), die stelt dat het kenmerk bij uitstek van elitetalen hun conservatisme is: de taal van dominante sociale groepen vertoont weinig tendens tot verandering. Kroch geeft geen verdere explicitering van het achterliggende mechanisme, maar de analyses van Abd-el-Jawad, Holes en Ibrahim laten uitschijnen dat het omschreven kan worden als een 'wet van de afnemende meeropbrengst': de vormen van de standaardtaal hebben prestige, maar anderzijds zijn de elitegroepen voldoende van welstand en status verzekerd. Daarmee hebben de standaardvormen voor hen in principe niet zoveel meerwaarde. Als gevolg daarvan hebben zij minder problemen om hun eigen varianten te gebruiken. De socio-economische positie van de elite maakt met andere woorden dat zij minder gedwongen wordt om bepaalde prestigevarianten over te nemen.

Op dezelfde manier is er in Vlaanderen het verschijnsel van de 'Brabantse expansie' (Goossens 1970, Geerts 1983), dat doorgaans verantwoordelijk wordt gehouden voor het ontstaan van tussentaal (Goossens 2000). Omdat de Brabantse regio (d.i. de provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant) het economische en politieke zwaartepunt van Vlaanderen is, fungeert die regio als een taalcentrum: Brabantse vormen worden gemakkelijk door de omliggende provincies overgenomen, waardoor ze de neiging hebben om te stabiliseren. In verband daarmee heeft Jaspaert (1986) erop gewezen dat de eliteleden (de zogenaamde 'houders van de legitieme competentie') in Leuven hun eigen taalgebruik als norm beschouwen. De resultaten van Impe (2010) vormen daarvan dan ook een herbevestiging: de sprekers uit het (Groot-)Brabantse centrumgebied hebben duidelijk minder scrupules tegenover hun lokale varianten.

De verbreiding van tussentaal (waarmee de Brabantse expansie, zoals gezegd, in verband wordt gebracht) kan daarom niet los gezien worden van sociale verhoudingen en de verschuivingen daarin. Ook Cajot (2010) wijdt de consolidatie van tussentaal bijvoorbeeld aan een mentaliteitswijziging, die op haar beurt voortvloeit uit de economische ontwikkeling van Vlaanderen. Van der Horst (2008) koppelt zijn spraakmakende these over 'het einde van de standaardtaal' in de Westerse samenlevingen aan de democratiseringsprocessen tijdens de twintigste eeuw. De Caluwe (2002, 2009) stelt dan ook dat tussentaal getuigt van een afname van taalonzekerheid:

1 Een ander vergelijkingspunt is de *wet van de remmende voorsprong* van Romein (1937): die zegt dat een bepaalde voorsprong altijd de dreiging in zich draagt tot stagnatie. Romein zag zijn wet als een dialectisch beginsel, waarbij de onderontwikkelden de beter ontwikkelden telkens inhalen, wat minder toepasselijk is op onze problemstelling. De overeenkomst is vooral het idee dat een voordeelige positie een zekere 'ontspanning' met zich meebrengt.

De alomtegenwoordigheid van tussentaal bij de zogenaamde elite, is tekenend voor het toegenomen zelfbewustzijn van de Vlamingen. Lieten die zich vroeger nog gemakkelijk culpabiliseren met betrekking tot hun gebrekkige beheersing van de standaardtaal, dan gebruiken ze nu onbeschoord tussentaal waar en wanneer zij dat prettig vinden (De Caluwe 2002: 62).

Dat zelfvertrouwen is dus een gevolg van statuszekerheid: omdat de sprekers in kwestie tot de sociaal dominante groepen behoren, zijn ze minder taalonzeker, wat zich uit in het gebruik van niet-standaardelementen.

In het licht daarvan analyseert Plevoets (2009) tussentaal m.b.v. de notie 'opzichtige ontspanning' uit Veblen (1899): de naoorlogse 'nieuwe elite' in Vlaanderen is welvarend genoeg om de strikte naleving van taalnormen te versoepelen. Veblens typering van de 'leisure class' vormt een klassiek referentiekader voor *sociale kritiek* op de huidige consumptiemaatschappij. Een andere referentie is bijvoorbeeld Lasch (1979), die de moderne cultuur interpreteert als primair gedreven door hedonisme, en dat wordt in Campbell (1987) teruggekoppeld naar een romantische mentaliteit. Verder beschrijven Brooks (2000) en Florida (2002) de 'frivole' levensstijl(en) van de hedendaagse kenniselite wat betreft vrijetijdsbesteding, sport, verenigingsleven, enz.

De samenhang tussen welvaart en versoepeling is ook het onderwerp geweest van comparatief longitudinaal onderzoek naar interculturele waardeverschillen. Zo bespreekt Inglehart (1977, 1990, 1997) de verschuiving in de Westerse industrielanden van zogenaamde 'materialistische' waarden (zoals veiligheid en bestaanszekerheid) naar 'postmaterialistische' waarden (zoals individuele zelfontplooiing). Inglehart (1990: 248) benoemt die ontwikkeling expliciet in termen van 'afnemende meeropbrengst'. Het is daarom spijtig dat het waardeonderzoek van Inglehart nooit het achtergrondkader heeft gevormd voor de boven vermelde attitudestudies.²

Het sociologische paradigma dat processen van sociale normering wil *verklaren*, is tot slot de civilisatietheorie van Elias (1982), die ook in Plevoets (2008) wordt aangehaald: die stelt dat de wederzijdse afhankelijkheid tussen individuen (door arbeidsdeling) in de moderne samenleving hen aanzet tot het ontwikkelen en navolgen van omgangsregels. Het is Wouters (1990, 2008) geweest, die daaruit de ultieme consequentie heeft getrokken m.b.t. de *informalisering* vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw. Die is namelijk het gevolg van de verbeterde bestaanscondities: door de welvaart zijn individuen minder afhankelijk, zodat de normatieve dwang relatief afneemt.

In het licht van zulke analyses wil dit artikel een lacune opvullen door tussentaal te bestuderen m.b.t. *socio-economische status*. De sociale factoren, die onderzocht zullen worden, zijn beroepsgroep, opleidingsgraad en sekse. Ter vergelijking zal de discussie ingebed worden in de bekende resultaten voor spreesituatie en leeftijd.

² In plaats daarvan wordt er soms een beroep gedaan op het framework van Hofstede (2001), Hofstede *et al.* (2010), zoals door Beheydt (2002) of Gerritsen (2002). Dat onderscheidt namelijk een dimensie van 'onzekerheidsvermijding' (naast drie andere), waarop België hoger zou scoren dan Nederland, wat dan aansluit bij de gegevens over taalonzekerheid. Gelet op de attituderesultaten sinds Jaspaert (1986) is dat echter voor discussie vatbaar.

3 Corpus

Het corpus voor dit onderzoek is het Vlaamse deel van het Corpus Gesproken Nederlands, afgekort: CGN. Dat (sub)corpus telt iets meer dan drie miljoen woorden en is samengesteld met taalmateriaal tussen 1998 en 2003; aan de participanten werd er gevraagd om Standaardnederlands te spreken (Oostdijk 2000).

Het CGN leent zich tot onze probleemstelling over socio-economische status, omdat het naast een situationele differentiatie ook een annotatie bevat voor de sociale kenmerken van de sprekers. Tabel 1 geeft de corpusgroottes van de 15 (in Vlaanderen: 14) spreesituaties in het CGN, die ‘componenten’ genoemd worden.

TABEL 1 15 Componenten

<i>Com- ponent</i>	<i>Beschrijving</i>	<i>Aantal tokens</i>
a	Spontane conversaties (‘face-to-face’)	878383
b	Interviews met leraren Nederlands	315554
c	Telefoondialogen opgenomen m.b.v. platform	465096
d	Telefoondialogen opgenomen m.b.v. minidisc recorder	343167
e	Zakelijke onderhandelingen	0
f	Interviews en discussie uitgezonden op radio en televisie	250708
g	Discussie, debatten, vergaderingen (m.n. politieke)	138819
h	Lessen	105436
i	Spontane commentaren (o.a. sport) uitgezonden op radio en televisie	78022
j	Actualiteitenrubrieken en reportages uitgezonden op radio en televisie	95206
k	Nieuwsbulletins uitgezonden op radio en televisie	82855
l	Beschouwingen en commentaren uitgezonden op radio en televisie	65386
m	Missen, lezingen, plechtige toespraken	12510
n	Colleges, voordrachten, lezingen	79067
o	Voorgelezen teksten	351419

Tabel 2 geeft een overzicht van alle sociale factoren (en de gebruikte afkortingen) die voor onze studie relevant zijn. De leeftijdsvariabele is daarbij geoperationaliseerd als het geboortedecennium van de spreker.

De belangrijkste sociale factor (vanuit onze onderzoeksvraag) is beroepsgroep, omdat er enkele categorieën specifiek corresponderen met verschillen in socio-economische status. Beroepsgroepen A (managers) en B (hoger geschoolden) kunnen namelijk beschouwd worden als de elite of *bovenklasse*, beroepsgroepen D (bedienden) en F (zelfstandigen) zijn de *middenklasse*, en beroepsgroep E (ongeschoolden) is de representant van de *onderklasse*. Beroepsgroep C (academici) behoort eigenlijk ook tot de bovenklasse, maar zal zich in veel opzichten apart gedragen (zie onder). Om die reden neemt Plevoets (2008) hen samen met beroepsgroep H (mediafiguren) als de *culturele elite*, in tegenstelling tot A en B die de *economische elite* vormen. De beroepsgroepen G (politici), I (studenten) en J (werklozen) zijn voor onze probleemstelling minder interessant.

TABEL 2 Sekse, leeftijd, opleidingsgraad, beroepsgroep

<i>Factor</i>	<i>Beschrijving</i>	<i>Aantal sprekers</i>
Sekse		
M	Mannen	803
W	Vrouwen	548
Leeftijd		
2X	Geboren in 1920-1929	11
3X	Geboren in 1930-1939	90
4X	Geboren in 1940-1949	241
5X	Geboren in 1950-1959	307
6X	Geboren in 1960-1969	278
7X	Geboren in 1970-1979	300
8X	Geboren in 1980-1989	79
Opleidingsgraad		
low	Laagopgeleiden	22
mid	Middelbaar opgeleiden	213
hie	Hoogopgeleiden	1065
Beroepsgroep		
A	Managers	62
B	Hoger geschoolden	72
C	Academici	324
D	Bedienden	251
E	Ongeschoolden	9
F	Zelfstandigen	34
G	Politici	108
H	Mediafiguren	256
I	Studenten	122
J	Werklozen	16

4 Methodologie

Voor deze studie werden 37 taalvariabelen opgesteld, die elk bestaan uit een alternantie van twee of meer stilistisch gedifferentieerde varianten; zie de Appendix voor een overzicht van de variabelen met voor elke variant het label en een voorbeeld. Er werd uitdrukkelijk voor gekozen om niet alleen de standaardtaal- en tussentaalvormen op te nemen, maar bij sommige variabelen ook varianten die algemeen informeel en/of spreektaalig zijn. Voorbeelden van algemeen informele varianten zijn de objectvorm *ze* bij variabele 31 en 32 en *mekaar* bij variabele 37; voorbeelden van spreektaalige varianten zijn de fonetische reducties *m'n* bij variabele 8, *z'n* bij variabele 10, *'k* bij variabelen 16 en 17 en *'m* bij variabele 30. Dat zijn weliswaar geen tussentaalverschijnselen in de strikte zin (vgl. § 1), maar het laat toe om de bijkomende vraag te beantwoorden in hoeverre tussentaal eventueel verschilt van informele standaardtaal en/of spreektaal. Een speciaal geval zijn de aanspreekpronomina, waarbij er niet alleen een onderscheid is tussen beleefde

en vertrouwelijke vormen maar *binnen* die vertrouwelijke vormen ook een alternantie tussen standaardtalige J-varianten en tussentalige G-varianten. Omdat die aanspreekvormen verschillende dimensies van variatie kunnen onthullen, is elk paradigma integraal opgenomen (variabele 9, 18, 19, 29 en 34). Daarmee behoren alle 37 taalvariabelen eerder tot de flexie (en niet de uitspraak, het lexicon of de syntaxis), aangezien die als de meest typische kenmerken beschouwd worden (Taeldeman 2008, Plevoets *et al.* 2009).

De observaties voor alle taalvarianten werden uit het CGN gehaald met behulp van het programma *Abundantia Verborum* (Speelman 1997). Daarna werden de treffers manueel gecontroleerd. De statistische analyse werd gedaan met het softwarepakket R.

Op basis van de frequenties voor de 37 taalvariabelen worden er afstanden berekend tussen de situationele en sociale categorieën uit Tabel 1 en 2. Dat gaat uit van de doelstelling in Geeraerts *et al.* (1999) om de methodes uit de dialectometrie (Heeringa 2004, Nerbonne & Kleiweg 2003, 2007) toe te passen op sociale variëteiten (en zo vorm te geven aan de discipline van de *sociolectometrie*). Daartoe hebben Geeraerts *et al.* (1999) en Speelman *et al.* (2003) een 'profielgebaseerde uniformiteitsmaat' ontwikkeld, die afstanden tussen variëteiten meet op basis van de relatieve frequentieverdeling per taalvariabele, oftewel 'profiel' – een profiel is met andere woorden een operationalisering van de notie van een taalvariabele uit Labov (1966, 1969). Tabel 3 geeft een voorbeeld voor de componenten a en c op basis van de profielen voor variabele 7 en 8. De som van de frequenties is in elke variabele 1 (in iedere variëteit). De afstand tussen beide variëteiten kan nu bepaald worden door bij elke variant het verschil tussen de frequentie in de ene en de andere variëteit te berekenen, en die verschillen vervolgens samen te tellen. Speelman *et al.* (2003) stelt voor om in dat opzicht de absolute waarde van de verschillen te nemen (wat neerkomt op een afstand in termen van de Manhattanmetriek), en die zijn opgegeven in de laatste kolom van Tabel 3. De som van al die verschillen is dan de profielgebaseerde afstand tussen de twee variëteiten. Component a en c hebben met andere woorden een profielgebaseerde afstand (voor de variabelen 7 en 8) van $0,12 + 0,04 + 0,08 + 0,09 + 0,03 + 0,16 + 0,20 = 0,72$. Op een analoge manier kan de profielgebaseerde afstand gemeten worden tussen elk ander paar van variëteiten.

TABEL 3 Profielgebaseerde afstand tussen component a en c op basis van variabelen 7 en 8

	<i>Component a</i>	<i>Component c</i>	<i>Vershil tussen a en c</i>
die	0,66	0,54	0,12
dieje.n	0,15	0,19	0,04
diene.n	0,19	0,27	0,08
m.n	0,18	0,09	0,09
m.ne.n	0,01	0,04	0,03
mijn	0,50	0,36	0,16
mijne.n	0,31	0,51	0,20

Nu zal de eigenlijke techniek van afstandsmeting iets complexer zijn, omdat die aanleunt bij correspondentieanalyse (Greenacre 2007, Lebart *et al.* 1998). Op de precieze mathematische details wordt hier niet ingegaan (ze kunnen gevon-

den worden in Plevoets 2008: 65-72), maar in hoofdzaak komt het erop neer dat de afstanden berekend worden in termen van de chi-kwadraatmetriek (i.p.v. de Manhattanmetriek). Bovendien is de techniek multivariaat, zodat niet alleen de afzonderlijke categorieën (uit Tabel 1 en 2) als variëteiten optreden, maar ook de interacties ertussen. Daartoe wordt een factor geconstrueerd met de combinaties van alle categorieën van de ene factor met de categorieën van de andere factor. Een voorbeeld van de factoren spreesituatie (met de veertien categorieën *a*, *b*, *c*, *d*, *f*, *g*, *h*, *i*, *j*, *k*, *l*, *m*, *n* en *o*) en opleidingsgraad (met de drie categorieën *low*, *mid* en *hie*) geeft Tabel 4 (de frequenties zijn hier de absolute waarden). Daarin staan de 42 (=14x3) combinatiecategorieën *a.low*, *a.mid*, *a.hie*, *b.low* t.e.m. *o.hie* als kolommen. Die vormen de interacties tussen spreesituatie en opleidingsgraad. De zeventien hoofdcategorieën (d.w.z. veertien voor spreesituatie en drie voor opleidingsgraad) zitten natuurlijk impliciet in Tabel 4: de techniek zal ze berekenen door de frequenties in de relevante kolommen (per rij) samen te tellen.

TABEL 4 Frequenties voor variant X interactie tussen Spreesituatie en Opleidingsgraad

	<i>a</i>			<i>b</i>			<i>c</i>			...	<i>o</i>		
	<i>low</i>	<i>mid</i>	<i>hie</i>	<i>low</i>	<i>mid</i>	<i>hie</i>	<i>low</i>	<i>mid</i>	<i>hie</i>		<i>low</i>	<i>mid</i>	<i>hie</i>
die	43	118	922	0	0	320	10	112	281	0	69	223	
dieje.n	33	59	165	0	0	1	1	46	102	0	0	0	
diene.n	2	23	286	0	0	2	1	76	129	0	0	1	
m.n	5	15	83	0	0	37	0	10	21	0	17	100	
m.ne.n	0	0	6	0	0	0	0	12	3	0	0	0	
mijn	8	40	240	0	0	128	4	35	88	0	38	149	
mijne.n	11	26	140	0	0	12	0	45	138	0	1	0	

De uitkomst van de berekeningen is een voorstelling van de variatie in een meetkundige ruimte van zo weinig mogelijk dimensies. Als het aantal dimensies twee bedraagt, dan kan die ruimte gevisualiseerd worden in een biplot zoals Figuur 1. Daarin staan de 111 varianten in het grijs en de variëteiten in het zwart (de resultaten voor *a*, *low*, en *a.low* dienen hier ter illustratie). De posities van de variëteiten zijn een representatie van hun afstanden (en ook voor de 111 varianten geldt analoog dat hun posities een afspiegeling zijn van afstanden). De relatie van de variëteiten enerzijds tot de varianten anderzijds kan geïnterpreteerd worden in termen van ‘attractie’: de positie van elke variëteit wordt bepaald door de manier waarop die variëteit met de 111 varianten geassocieerd is (en omgekeerd wordt elke variant bepaald door zijn associatie met de variëteiten).

Figuur 1 bevat ook de betrouwbaarheidsellipsen voor de drie variëteiten, die aangeven of de afstanden statistisch significant zijn. Daartoe heeft men binnen correspondentieanalyse een bootstrapmethode ontwikkeld (Lebart 2004, Reiczigel 1996): op basis van hersampling met teruglegging van de oorspronkelijke dataset worden er voor elke categorie een groot aantal (bv. 1000) ‘artificiële’ posities gegenereerd, waarmee het betrouwbaarheidsgebied van de categorie bepaald kan worden. We houden ons daarbij aan de conventie van 95%-betrouwbaarheid. Een betrouwbaarheidsellips wordt op dezelfde manier geïnterpreteerd als

Fig. 1 Voorbeeld biplot.

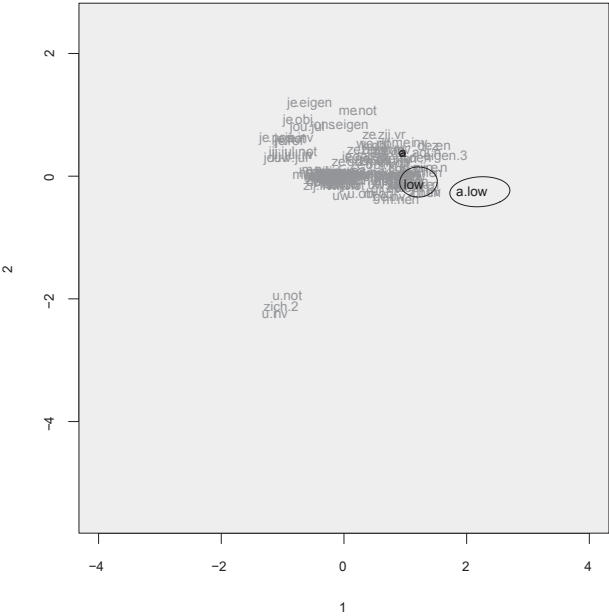
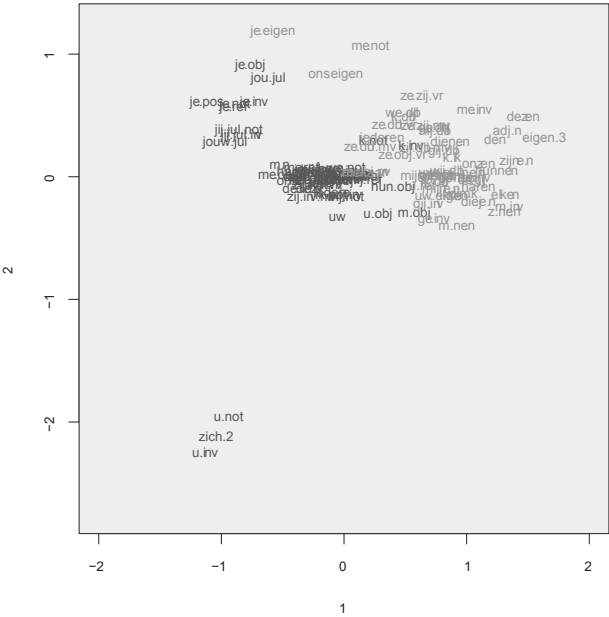

Fig. 2 Uitvergroting varianten.

het traditionele betrouwbaarheidsinterval: als de ellipsen van twee categorieën elkaar niet overlappen, dan is de afstand tussen de categorieën significant; overlappen de ellipsen elkaar echter wel, dan is er niet genoeg statistische evidentie voor significantie.

5 Analyse

Om de ‘attracties’ tussen variëteiten en varianten duidelijker te kunnen interpreteren, zullen de standaardtalige en/of formele varianten in een donkergrijze kleur afgebeeld worden en de informele en/of niet-standaardtalige varianten (d.w.z. de verzameling van tussentaalkenmerken, informele standaardtaal en spreektaal) in een lichtgrijze kleur. Daarbij zijn er enkele keuzes gemaakt. De vorm *ikke* (bij variabele 16) is eerder informeel en wordt daarom lichtgrijs gekleurd. De reductievormen *m’n* en *z’n* zijn in principe standaardtalig en verschijnen daarom in het donkergrijs, terwijl de tussentaalvormen *m’nen* en *z’nen* samen met *mijnen* en *zijn* een lichtgrijze kleur krijgen. De J-varianten van de aanspreekpronomen worden donkergrijs gekleurd, omdat ze behoren tot de standaardtaal. Bij de aanspreekpronomen is er bovendien een ambiguïteit voor het possessivum *uw* en de objectvorm *u.obj*: die maken deel uit van zowel de beleefde en dus standaardtalige U-varianten als van de tussentalige G-varianten. Ook hier is de redenering gevolgd dat beide vormen in principe tot de standaardtaal behoren, en daarom verschijnen ze in het donkergrijs.³

De uitvergroting van de 111 varianten in Figuur 2 toont dan een links-rechts-verdeling tussen de donkergrijze varianten in de negatieve helft van de horizontale as en de lichtgrijze varianten in de positieve helft. De enige uitschieters naar de linkerhelft zijn de drie tussentaalvormen *je.eigen*, *ons.eigen* en *me.not*⁴ (waarvoor we geen verklaring hebben); daarnaast is de verticale as een differentiatie tussen de J-varianten bovenaan en de U-varianten onderaan. Voorts hebben de lichtgrijze varianten een grotere spreiding in de plot dan bijvoorbeeld de erg compacte cluster van donkergrijze varianten in het midden. Het illustreert dat de heterogeniteit onder de ‘substandaardtalige’ varianten ietwat groter is. Toch valt op dat er binnen de lichtgrijze varianten geen duidelijke onderscheidingen gemaakt kunnen worden tussen de drie grote types van kenmerken: de tussentaalvormen, de informele standaardvormen en de spreektaalvormen vallen niet uiteen in drie aparte clusters. Het betekent dat tussentaal in Vlaanderen niet principieel verschilt van informele standaardtaal of spreektaal. Om die reden concludeert Plevoets (2008) dat tussentaal en Standaardnederlands de informele, resp. formele pool vormen binnen één geünificeerde standaardtaal (een conclusie die in Cajot 2010 herhaald wordt).

3 Wat we bewust niet doen, is het desambigueren van formele en informele gebruik van *uw* en *u.obj* op basis van de spreesituaties in het CGN. Dat is namelijk circulair, aangezien de 37 taalvariabelen vervolgens dienen om de afstanden te meten tussen taalvariëteiten zoals die spreesituaties. De taalvariabele – als alternantie tussen stilistisch gedifferentieerde varianten (vgl. § 4) – in het geval van *uw* en *u.obj* is dan ook resp. ‘het possessivum van de tweede persoon’ *als geheel* (waarbinnen *uw* alterneert met *je*, *jouw/jullie* enz.) en ‘de objectvorm van de tweede persoon’ *als geheel* (waarbinnen *u* alterneert met *je* en *jij/jullie*). Natuurlijk blijven *uw* en *u.obj* ambigu, maar dat zou a posteriori uit de data moeten blijken. Figuur 2 bewijst dat dan ook inderdaad: beide vormen bevinden zich tussen de U-varianten en de G-varianten in.

4 De extensie *.not* wijst op een subjectvorm die syntactisch in een niet-geïnverteerde positie (‘not inverted’) staat. Op dezelfde manier slaat de extensie *.inv* op een wel geïnverteerde subjectvorm, *.dbl* slaat op een dubbelvorm, *.obj* op een objectvorm, *.pos* op een bezittelijk voornaamwoord en *.ref* op een wederkerend voornaamwoord, enz. De precieze betekenis van alle extensies kan achterhaald worden op basis van de voorbeelden in de Appendix.

Dat heeft ook praktische consequenties. In de hierna volgende paragrafen zullen de posities van de variëteiten geanalyseerd worden. Terminologisch zal daarbij elke positie die naar de linkerhelft van de plot neigt ‘standaardtalig’ zonder meer benoemd worden; elke positie in de rechterhelft noemen we ‘minder standaardtalig’ of ‘spreektaalig’.

5.1 *Spreeksituatie*

Een logisch aanknopingspunt voor de analyse (zie § 1) vormt de situationele variatie, samen met die van leeftijd (5.2). De resultaten (Figuur 3) bevestigen het bekende beeld⁵: de spontane situaties (componenten *a*, *c*, en *d*) zijn sterk spreektaalig, en als de situatie meer gemonitord wordt, dan gebruikt men standaardtaal. De verschillen zijn vrijwel allemaal significant; enkel bij de cluster van componenten *f*, *i*, *j*, *k* en *l* is er enige overlapping tussen de betrouwbaarheidsellipsen. Dat zijn telkens componenten met informatieve programma’s op radio en televisie, zodat de homogeniteit veelbetekenend is: deze cluster representeert namelijk het ‘VRT-Nederlands’ in haar typische vorm.

Wel valt verder op dat er *binnen* de standaardtaal ook veel situationele variatie is: de afstand tussen component *b* bovenaan en *g* onderaan is bijna even groot als de afstand *tussen* alle standaardtalige componenten samen en de ‘cluster’ van de drie spreektaalige componenten *a*, *c* en *d*. Het betekent dat de karakterisering van het Belgisch-Nederlandse registerspectrum in termen van een taalkloof enigszins eenzijdig is. Eerder weerspiegelt de variatiebreedte de analyse van Biber (1995), waar heterogeniteit net een kenmerk is van de standaardtaal: die is, *als* standaardtaal, de voertaal voor elke situatie (ze is met andere woorden omnifunctioneel) en daarmee principieel vatbaar voor variatie. In onze analyse komt dat meer bepaald tot uiting in het onderscheid bij de aanspreekpronomina tussen de J- en de U-vormen.

Op die manier wordt het eerder een kwestie van attitude of een bepaalde variant tot de standaardtaal behoort. Toch blijft het de vraag waarom de drie componenten *a*, *c* en *d* niet dichter bij die van *f*, *i*, *j*, *k* en *l* te vinden zijn (d.w.z. standaardtaliger zijn). Zoals in § 2 aangehaald, is er aan de participanten namelijk expliciet gevraagd om Standaardnederlands te spreken. Aan de andere kant noopt het dan weer tot enig voorbehoud dat de enige voorbeelden van formele spreesituaties programma-uitzendingen op radio en televisie zijn. Die zijn ongetwijfeld illustratief voor de VRT-Nederlandse standaardtaal, maar het valt te betwijfelen of ze representatief zijn voor de formele situaties waarin een modale Vlaming doorgaans terecht komt. In wat volgt worden daarom de sociale sprekerkenmerken geanalyseerd.

5 Om de leesbaarheid te garanderen zullen de 111 varianten afgebeeld worden in de uitvergroete schaal van Figuur 2. De variëteiten verschijnen evenwel in de oorspronkelijke schaal van Figuur 1. Zulke asymmetrische visualisaties zijn niet ongewoon voor biplots (vgl. Greenacre 2010, Gower *et al.* 2011), en het betekent dat de varianten gedacht moeten worden als in werkelijkheid meer gecompriimeerd (de uitvergrotingsfactor is overigens gemakshalve gehouden op 1/2). In alle hiernavolgende figuren geven de schalen onderaan en links de horizontale resp. verticale dimensie voor de *variëteiten*; bovenaan en rechts staan dan de horizontale resp. verticale dimensie voor de *varianten*.

5.2 *Leeftijd*

Wat leeftijd betreft (Figuur 4), blijkt dat de generaties uit '70 of '80 significant minder standaardtalig zijn dan de oudere cohorten. Op het eerste gezicht bevestigt dat het bekende beeld van spreektaal als jongerentaal (§ 1), maar bij nader inzien stelt het dat beeld ook bij: omdat het CGN rond de millenniumwissel samengesteld is (§ 3), is de gemiddelde spreker uit '70 op het moment van opname 25 jaar, en is dus niet meer een prototypische 'jongere'. De informalisering begint met andere woorden in de generatie net vóór de jongeren.

Bij de oudere generaties (d.w.z. geboren in '20 tot en met '60) valt een geleidelijke opschuiving naar standaardtaal vast te stellen. Toch is het opvallend dat, als de posities in de plot vergeleken worden met die van de spreesituaties (5.1: Figuur 3), de 'VRT-Nederlandse' standaardisatiegraad (van de componenten *f*, *i*, *j*, *k* en *l*) door geen enkele cohorte bereikt wordt. Het is zelfs opmerkelijk dat de meest standaardtalige cohorte die van '50 is, ten opzichte waarvan de cohorte uit '60 licht spreekталiger is. Het geeft aan dat de precieze factoren achter de informalisering te zoeken zijn bij de generatie die geboren is in '60, en dat zal ook uit de hiernavolgende socio-economische factoren blijken.

5.3 *Beroepsgroep en opleidingsgraad (hoofdcategorieën)*

Een eerste blik op het socio-economische mechanisme achter informalisering geven de tien hoofdcategorieën van beroepsgroep. Figuur 5 toont dat de enige twee beroepsgroepen die standaardtaal spreken, de mediafiguren (*H*) en de politici (*G*) zijn: die bevinden zich in de buurt van de voor hen typische CGN-componenten, t.w. de mediafiguren bij de VRT-Nederlandse cluster van *f*, *i*, *j*, *k* en *l*, en de politici bij de politieke debatten in *g* (dichter bij de *u*-aanspreekvormen). Alle andere beroepsgroepen zijn significant meer spreekталig, waarbij de academici (*C*) een soort van overgangsgroep vormen: enerzijds zitten ze in de standaardtalige linkerhelft van de plot, maar anderzijds neigen ze duidelijk naar spreektaal. Het toont aan dat de omgangstaal binnen alle sociale geledingen sterk spreekталig gekleurd is, terwijl het Standaardnederlands in Vlaanderen eerder een mediataal is. Wel correspondeert de graad van standaardtaligheid positief met de verschillende positionele niveaus: het standaardtaalgebruik neemt toe vanaf de *onderklassen*-groep *E* (ongeschoolden), die de minst standaardtalige beroepsgroep is, over de *middenklassen*-groepen *D* (bedienden) en *F* (zelfstandigen) tot en met de *bovenklassen*-groepen *B* (hoger geschoolden – die niet significant verschillen van *F*), *A* (managers) en *C* (academici). Dat bevestigt dat het VRT-Nederlands de prestige taal is.

Toch is het opvallend dat de elitegroepen (*A* en *C*) niet tot de hoge VRT-Nederlandse standaardisatiegraad komen van bijvoorbeeld de mediafiguren (*H*). Vooral het patroon is daarbij relevant: met de verschillende sociale klassen stijgt het standaardtaalgebruik wel, maar tegelijk vermindert de *mate* waarin dat gebeurt. Dat laat zich interpreteren in termen van 'afnemende meeropbrengst': de standaardtaal heeft prestige, maar de meerwaarde ervan daalt naargelang iemands socio-economische status. Die afnemende meeropbrengst uit zich in Figuur 5 concreet in een talige pendant van de *wet van Engel* (die ook het bestedingspatroon

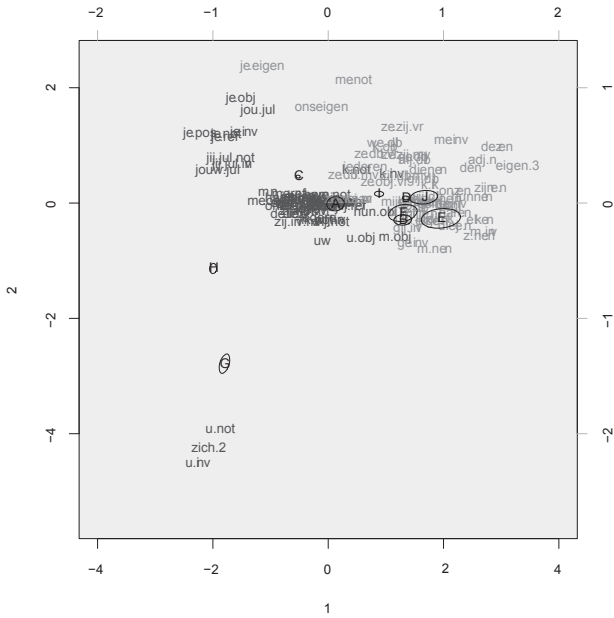

Fig. 5 Beroepsgroepen.

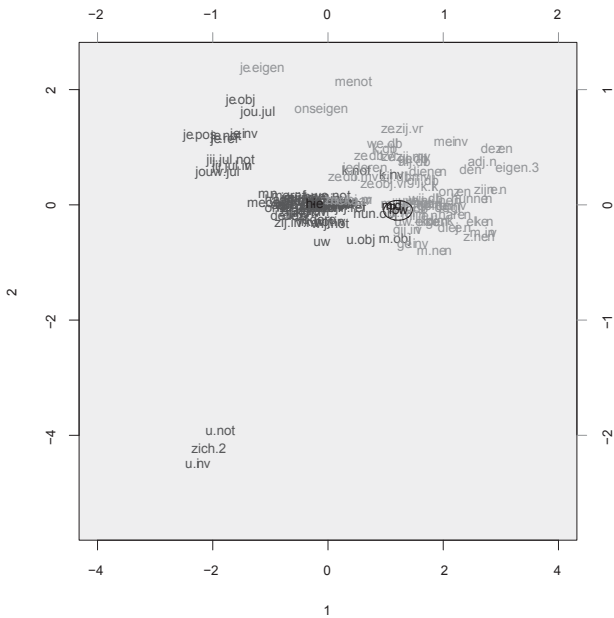

Fig. 6 Opleidingsgraden.

kenmerkt – § 1): de hogere sociale groepen spreken wel meer standaardtaal, maar tegelijk kennen ze een zekere versoepeling en ‘ontspanning’.

Dat informalisering geen taalachterstand impliceert, bewijzen de opleidingsgraden. Tabel 5 geeft aan dat de informaliserende elitegroepen *A*, *B* of *C* veel hoogopgeleiden tellen. Figuur 6 toont daarbij dat de laag- en middelbaar opgeleiden sterk spreektaalig zijn (en niet significant van elkaar verschillen), ten opzichte van wie de hoogopgeleiden significant meer standaardtaal gebruiken. Dat bewijst het klassieke verband tussen standaardtaligheid en scholing: wie meer onderwijs genoten heeft, beheerst de standaardtaal beter. Toch blijven de hoogopgeleiden ook weer op een ‘overgangsniveau’: enerzijds zitten ze in de standaardtalige linkerhelft, maar anderzijds bereiken ze niet de VRT-Nederlandse standaardisatiegraad. De hoogopgeleiden maximaliseren hun standaardtaalbeheersing met andere woorden niet. Daarbij toont Tabel 5 dat de hoogopgeleiden tot de dominante groepen behoren, zodat dat overgangsniveau opnieuw de afnemende meeropbrengst van de standaardtaal illustreert: de betere beheersing van de hoogopgeleiden wordt namelijk doorkruist door hun meer comfortabele socio-economische positie.

Op die manier geven de hoofdcategorieën van beroepsgroep en opleidingsgraad al een eerste indicatie van de socio-economische determinanten achter informalisering. De analyse blijft evenwel voorlopig, als er niet gecontroleerd wordt voor andere factoren zoals spreesituatie. Daarom zullen de volgende paragrafen enkele interacties bespreken.

TABEL 5 Sprekersaantallen voor Opleidingsgraad X Beroepsgroep

	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>C</i>	<i>D</i>	<i>E</i>	<i>F</i>	<i>G</i>	<i>H</i>	<i>I</i>	<i>J</i>
low	0	0	1	3	4	3	1	3	3	4
mid	5	0	1	66	5	19	4	20	85	6
hie	57	72	322	180	0	12	98	228	34	6

5.4 Interactie tussen beroepsgroep en spreesituatie

Figuren 7–20 tonen de verspreiding van de beroepsgroepen in de verschillende componenten, en Tabel 6 geeft de sprekersaantallen in elke component (daarbij is het totale aantal sprekers in de tabel groter dan het corpustotaal van 1351, omdat sommige sprekers in meerdere componenten voorkomen). Het is duidelijk dat de variatie vooral afhangt van spreesituatie: de interactiecategorieën clusteren eerder rond de hoofdcategorie van spreesituatie (*a*, *b*, *c*, tot en met *o* – vgl. Figuur 3) dan rond die van beroepsgroep (Figuur 5). Dat heeft repercussies voor de analyse van afnemende meeropbrengst: het bewijst dat spreesituatie eigenlijk een sterkere predictor van het Vlaamse taalgebruik is dan socio-economische status.

Binnen de componenten zijn er enkele opvallende effecten. Daarbij gaat het niet om de oninteressante componenten (zoals *b*, *h*, *i* of *m*), die maar een of twee beroepsgroepen bevatten en die daarom geen variatie vertonen. Wel relevant zijn de mediafiguren (*H*), de typische vertegenwoordigers van het VRT-Nederlands, die sterk spreektaalig worden in de spontane componenten *c* en *d*, en in mindere mate ook *a*. Dat sluit aan bij de vaststelling in 5.3 over de omgangstaal binnen alle sociale

Fig. 9 Beroepsgroepen
– Component c.

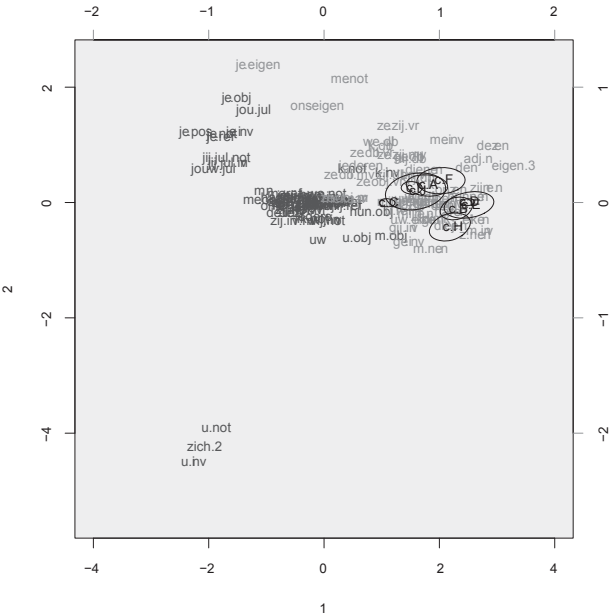

Fig. 10 Beroepsgroepen
– Component d.

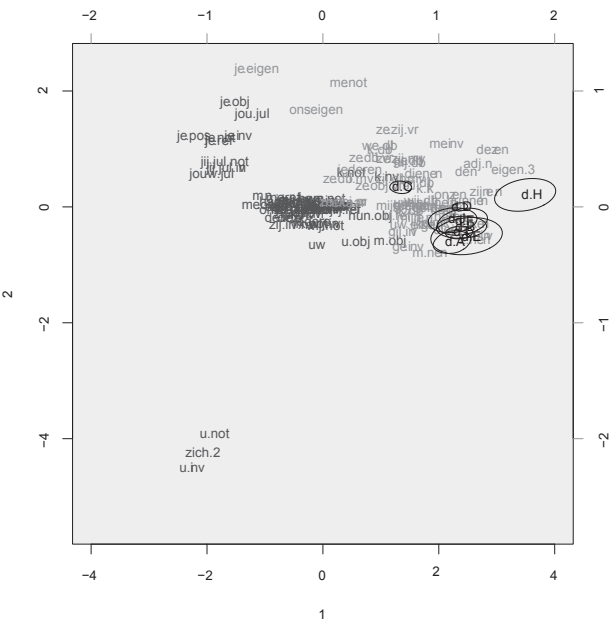

Fig. 13 Beroepsgroepen
– Component *h*.

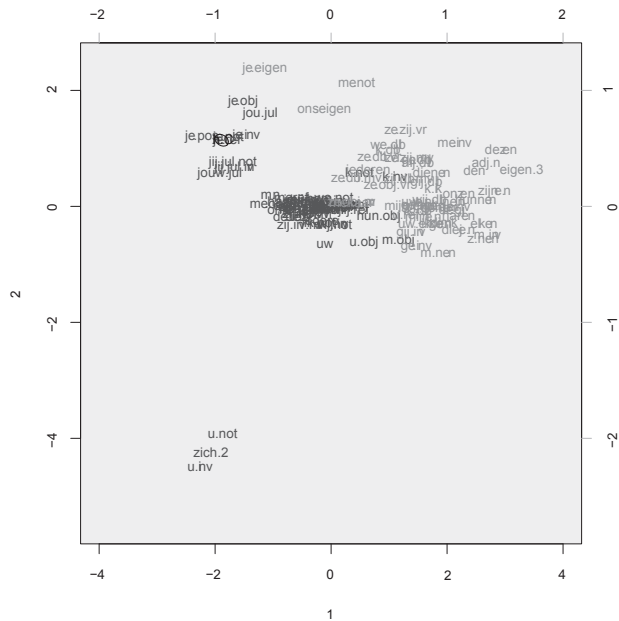

Fig. 14 Beroepsgroepen
– Component *i*.

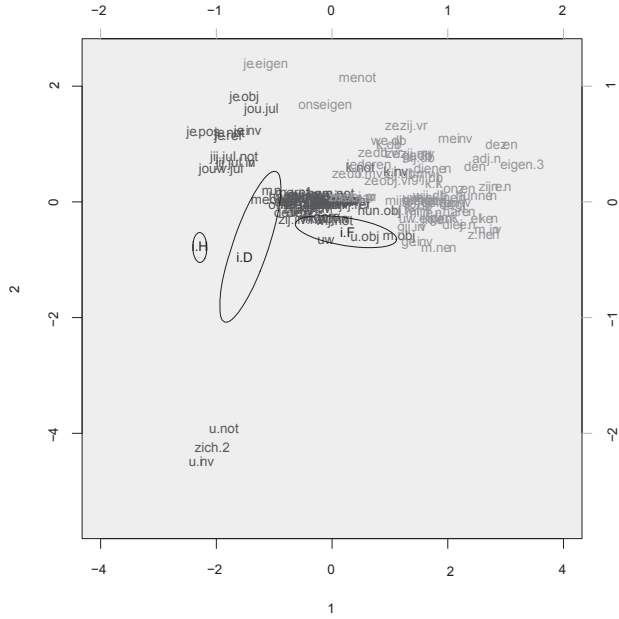

Fig. 17 Beroepsgroepen
– Component l.

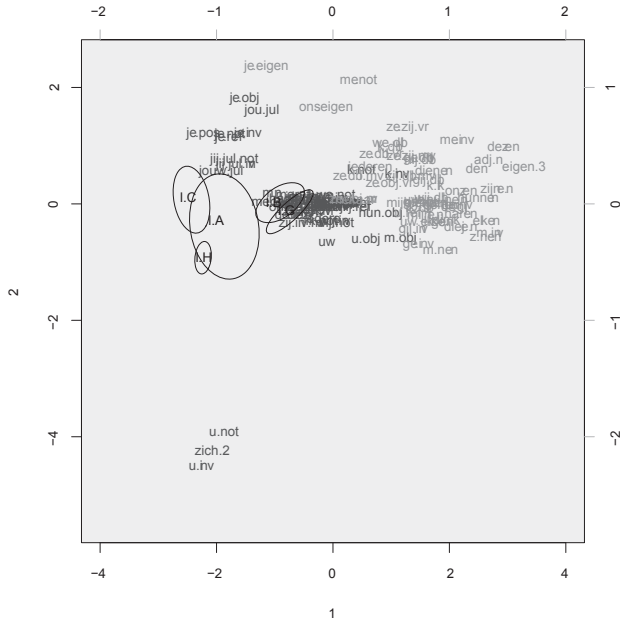
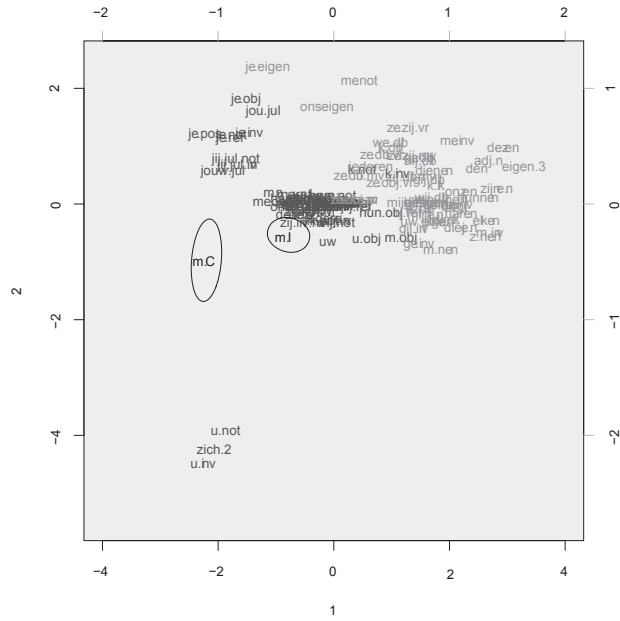

Fig. 18 Beroepsgroepen
– Component m.

geledingen in Vlaanderen: blijkbaar is ook voor de mediafiguren de standaardtaal niet de spontane taal en gebruiken ze die hoofdzakelijk in hun professionele context. Daarnaast zijn de managers (*A*) het meest standaardtalig in component *a* (en verschillen ze niet significant van de mediafiguren). Daarvoor hebben we geen verklaring.

Toch is die interactie *a.A* een uitzondering, want in de meer gemonitorde spreesituaties spreken de managers juist minder standaardtaal dan verwacht. Dat is meer bepaald het geval in de VRT-Nederlandse componenten *f*, *j*, *k* en *l* (*i* heeft zoals gezegd vrijwel uitsluitend mediafiguren). Van de verdeling tussen de beroepsgroepen in die componenten kan namelijk telkens gezegd worden dat ze beantwoordt aan het patroon van de ‘Engelcurve’ (d.w.z. een stijgende standaardtaligheid maar tegelijk een groeiende mate van ‘ontspanning’), met dat subtiele verschil dat de managers (*A*) in verhouding overdreven spreektaalig zijn (waardoor ze in de buurt komen van de middenklassengroepen *D* of *F*). Aangezien de managers het hoogste niveau vormen in de positionele hiërarchie, kan dat effect geïnterpreteerd worden als *hypocorrectie*: het extra informaliseren van het taalgebruik. Bourdieu (2001: 96) analyseert hypocorrectie bijvoorbeeld als kenmerkend voor de geprivilegieerde groepen in de samenleving: die hebben de status en daardoor de verzekerdheid om zich talig te ‘ontspannen’. Op dezelfde manier staan de managers aan de top van de maatschappij, en die positie laten ze tot uiting komen in ongestoorde informalisering.⁶

Daarmee kan het voorbehoud over de grotere predictiekracht van spreesituatie t.o.v. socio-economische status enigszins teruggeschroefd worden. Het taalgebruik in Vlaanderen is weliswaar sterk situationeel bepaald, maar de afzonderlijke spreesituaties wijzen toch op sociale effecten. Die zijn er op twee vlakken, en beide wijzen op informalisering. In spontane situaties is de omgangstaal sterk spreektaalig voor alle sociale geledingen. In meer gemonitorde situaties spreekt iedereen meer standaardtalig, maar tegelijk heeft de standaardtaal afnemende meeropbrengst voor de dominantere groepen, en de toplaag is zelfs hypocorrect.

TABEL 6 Sprekersaantallen voor Beroepsgroep X Spreesituatie

	<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>f</i>	<i>g</i>	<i>h</i>	<i>i</i>	<i>j</i>	<i>k</i>	<i>l</i>	<i>m</i>	<i>n</i>	<i>o</i>
A	4	0	4	11	16	2	0	0	8	15	2	0	0	4
B	3	0	10	16	5	4	0	0	10	14	1	0	3	9
C	64	80	37	46	10	10	17	0	8	5	3	7	9	44
D	23	1	58	102	15	5	0	2	9	14	0	0	0	30
E	0	0	2	4	2	0	0	0	0	0	0	0	1	0
F	0	0	7	12	10	1	0	1	0	2	0	0	0	1
G	0	0	0	0	31	63	0	0	27	29	3	0	0	0
H	2	0	3	5	82	0	0	21	70	115	47	0	1	10
I	26	0	26	37	5	0	0	0	1	1	0	1	0	27
J	4	0	1	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

6 Er zou tegengeworpen kunnen worden dat de grotere spreektaaligheid van de managers ligt aan het aantal middelbaar opgeleiden in die beroepsgroep (Tabel 5). Plevoets (2012) ontkracht dat echter: de analyse van de interactie met opleidingsgraad (§ 2.3, Figuur 4) toont dat de middelbaar opgeleiden bij de managers net een VRT-Nederlandse standaardisatiegraad hebben, waarbij de hoogopgeleiden in verhouding spreektaaliger zijn.

5.5 *Interactie tussen opleidingsgraad en spreesituatie*

Figuren 21-23 bieden aanvullende evidentie dat informalisering (paradoxaal) kan optreden in weerwil van een betere standaardtaalbeheersing (Tabel 7 geeft daarbij de sprekersaantallen). De hoogopgeleiden staan in alle spreesituaties bij de hoofdcategorie van spreesituatie (vgl. Figuur 3), en meestal zijn ze overigens meer standaardtalig dan de middelbaar opgeleiden.⁷ Wat met andere woorden opvalt, is dat de hoogopgeleiden ook in de spontane componenten *a*, *c* en *d* niet dichter bij de standaardtaal (d.w.z. in de donkergrijze linkerhelft) staan. Dat weer spiegelt de conclusie van Plevoets (2008) dat een betere scholing in Vlaanderen niet resulteert in meer standaardtaligheid maar in een diversificatie van het taalgebruik in een veelheid van spreekstijlen. Voor de gemonitorde spreesituaties is het daarbij volgens verwachting dat de hoogopgeleiden de registerdifferentiatie in de standaardtaal vrijwel perfect benaderen. Dat ze echter niet meer standaardtaal gebruiken in de spontane situaties bewijst niet alleen opnieuw het resultaat over de omgangstaal in alle sociale geledingen (vgl. 5.3 en 5.4), maar geeft er nu ook een onderliggende verklaring voor: de omgangstaal is in Vlaanderen zo sterk spreekta-
lig, omdat zelfs de best geschoolde sprekers zoveel spreektaal gebruiken.

TABEL 7 Sprekersaantallen voor Opleidingsgraad X Spreesituatie

	<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>f</i>	<i>g</i>	<i>h</i>	<i>i</i>	<i>j</i>	<i>k</i>	<i>l</i>	<i>m</i>	<i>n</i>	<i>o</i>
low	3	0	2	9	6	1	0	0	0	0	0	0	0	1
mid	19	0	44	72	30	7	0	3	5	10	2	0	1	31
hie	110	81	103	164	156	91	17	24	136	195	54	8	14	94

5.6 *Interactie tussen beroepsgroep en leeftijd*

De beroepsgroepen per geboortedecennium geven de taalverandering in *apparent time* (hoewel die resultaten niet voor spreesituatie gecontroleerd zijn). De plots voor de cohorte uit '20 verschijnen daarbij enkel voor de volledigheid, omdat dat decennium in het CGN nogal weinig sprekers telt, zoals uit Tabel 8 blijkt. Tot en met de sprekers uit '50 tonen Figuren 24-30 dan dat zich geleidelijk aan het patroon kristalliseert van de hoofdcategorieën van beroepsgroep (5.3): de mediafiguren (*H*) en politici (*G*) als representanten van de standaardtaal, de academici (*C*) als overgangsgroep, en alle andere beroepsgroepen als sterk spreekta-
lig, met daarbinnen een positieve correspondentie van standaardtaligheid met socio-economische status. Er zijn weliswaar enkele 'afwijkingen': voor '30 is beroeps-
groep *B* standaardtaliger dan verwacht maar anderzijds geeft de ellips aan dat die positie weinig betrouwbaar is, daarnaast is beroepsgroep *A* voor '40 dan weer een uitschieter naar de standaardtaal en daarvoor hebben we geen verklaring. Bij de

7 De uitzonderingen zijn componenten *l* (beschouwingen op radio en tv), *n* (lezingen) en *o* (voor-gelezen teksten), waar het verschil namelijk niet significant is. Daarnaast vormt *d.low* nog een uitschieter naar de standaardtaal, maar de laagopgeleiden laten we als geheel buiten beschouwing van-
wege hun kleine sprekersaantallen (Tabel 7).

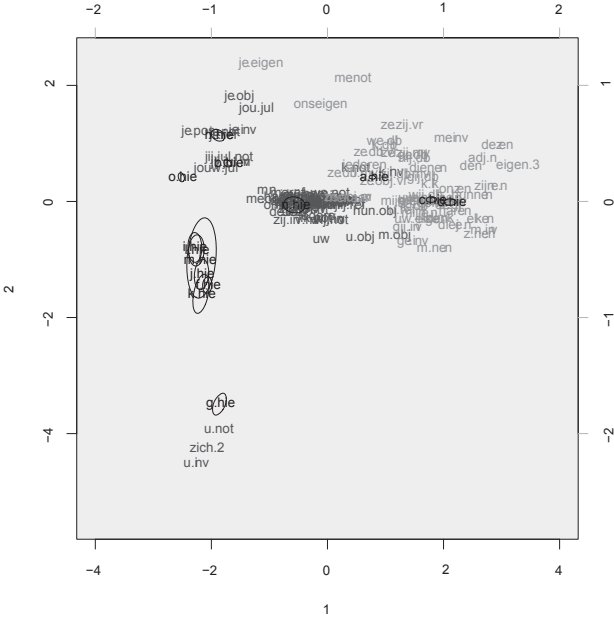

Fig. 23 Spreeksituaties – Hoogopgeleiden.

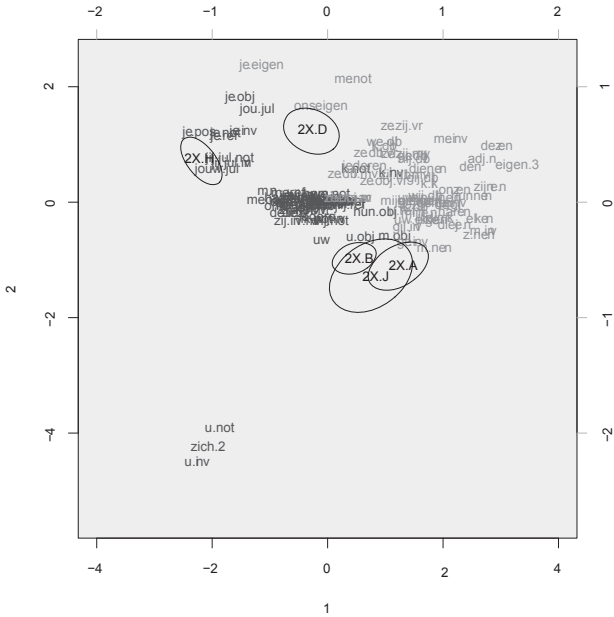

Fig. 24 Beroepsgroepen – Geboren in 1920-29.

Fig. 25 Beroepsgroepen
– Geboren in 1930-39.

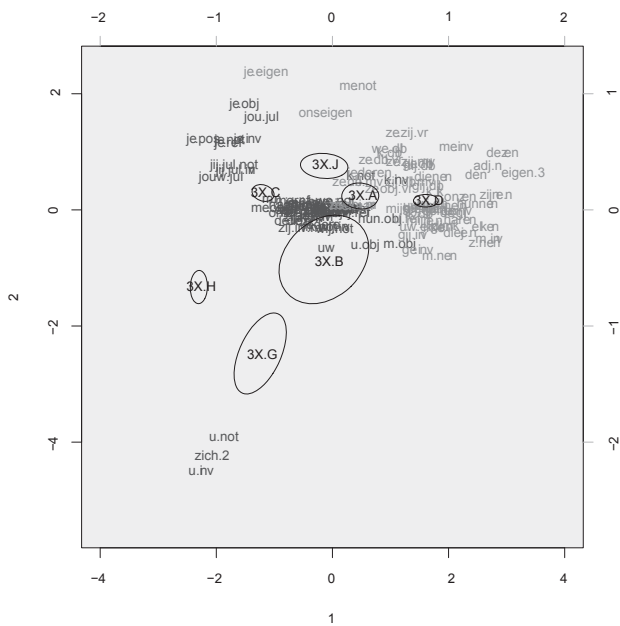

Fig. 26 Beroepsgroepen
– Geboren in 1940-49.

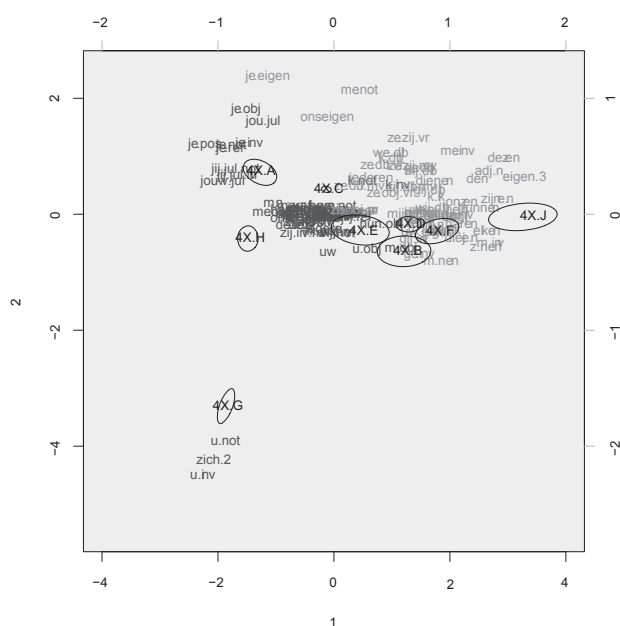

Fig. 29 Beroepsgroepen
– Geboren in 1970-79.

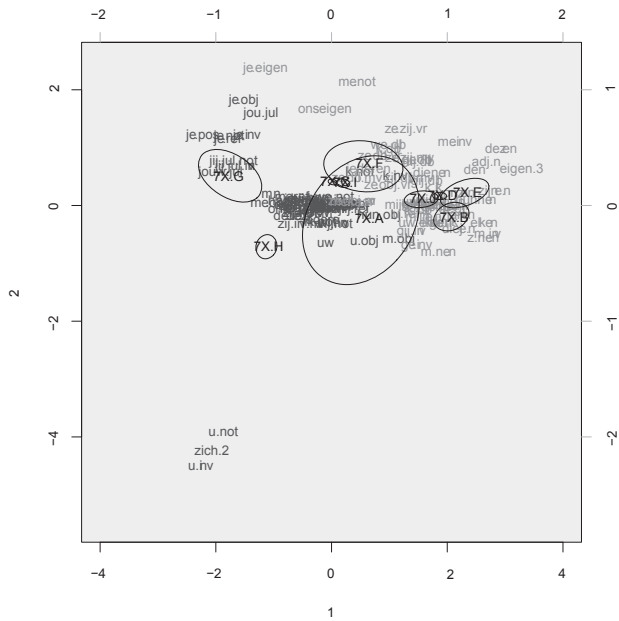
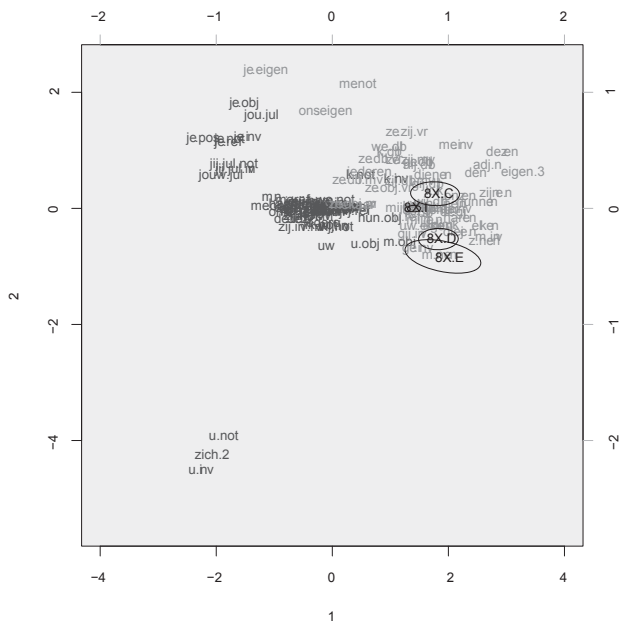
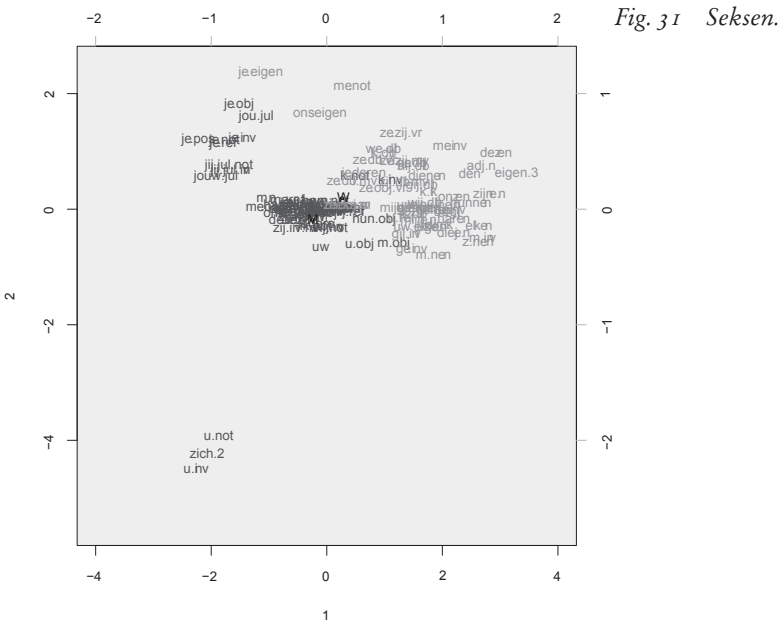

Fig. 30 Beroepsgroepen
– Geboren in 1980-89.

sprekers uit '50 is de interactie voor elke beroepsgroep standaardtali- ger dan de bijbehorende hoofdcategorie: dat bevestigt dat de sprekers uit dat decennium de exponenten van de standaardtaal zijn. Voor de cohorte uit '60 verandert dat patroon sterk: daar blijven de mediafiguren (*H*) en de politici (*G*), samen met de academici (*C*) georiënteerd op de standaardtaal, maar zowel de *bovenklassengroepen A* (managers) en *B* (hoger geschoolden) als de *middenklassengroepen D* (bedienden) en *F* (zelfstandigen) zijn significant meer spreektaalig. Die verandering laat zich karakteriseren als 'positionele divergentie': de drie standaardtalige beroepsgroepen vormen namelijk (zoals aangehaald in § 2) de culturele elite plus de politici, terwijl de overige spreektaalige beroepsgroepen omschreven kunnen worden als de 'professionele' beroepsgroepen: ze zijn ingeschakeld in het 'gewone' economische leven. Die positionele divergentie kan dan ook beschouwd worden als een gevolg van de in § 2 besproken welvaartsgroei: net op het moment dat de levensstandaard in Vlaanderen explosief begint te stijgen, staat er een generatie op van wie de sprekers die het meest door het verworven comfort begunstigd zijn, hun taalgebruik informaliseren. Vanaf de sprekers uit '70 worden ook de academici, mediafiguren en politici spreektaalig; de managers (*A*) uit dat decennium neigen weliswaar naar de standaardtaal, maar de ellips bewijst dat dat effect onbetrouwbaar is (de generatie uit '80 bestaat ten slotte vrijwel uitsluitend uit studenten, zodat er geen uitspraken gedaan kunnen worden over socio-economische verschillen).

TABEL 8 Sprekersaantallen voor Leeftijd X Beroepsgroep

	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>C</i>	<i>D</i>	<i>E</i>	<i>F</i>	<i>G</i>	<i>H</i>	<i>I</i>	<i>J</i>
2X	1	1	0	1	0	0	0	3	0	2
3X	7	5	25	15	0	0	12	10	0	4
4X	18	9	77	31	2	9	34	39	0	3
5X	20	15	65	61	2	8	43	70	0	1
6X	13	21	56	62	2	9	15	86	0	2
7X	2	19	95	75	2	5	3	42	50	4
8X	0	0	2	4	1	0	0	0	72	0

5.7 *Sekse*

In het licht van de samenhang van informalisering met de ‘nieuwe elite’ kan de vraag gesteld worden naar seksevariatie: Wouters (2005) verbindt de informaliseringsthese bijvoorbeeld expliciet met de vrouwenemancipatie in de twintigste eeuw. In dezelfde lijn associeert Stroop (1998) de tegenhanger van tussentaal in Nederland, het ‘Poldernederlands’, met jonge, hoogopgeleide vrouwen. Nu aangetoond is dat de jongere generaties minder standaardtaal gebruiken (5.2 en 5.6) evenals de hoogopgeleiden (5.3 en 5.5 – als er daarbij tenminste rekening gehouden wordt met hun status), ligt het voor de hand om na te gaan of ook vrouwen meer spreektaalig zijn. Figuur 31 bewijst dat inderdaad: de vrouwen staan in de lichtgrijze spreektaalhelft van de plot, en het verschil met de mannen is significant. Daarmee heeft de informalisering in Vlaanderen hetzelfde sprekersprofiel als in Nederland.

Dat resultaat weerspiegelt evenwel een gender paradox (Labov 2001: 261-293), omdat het contrasteert met het klassieke sociolinguïstische effect dat vrouwen vanuit hun benadeelde positie vaker prestigevarianten gebruiken (Coates 1986). De oplossing is evenwel uitgewerkt in Eckert (1989) en Labov (1990), die stellen dat vrouwen zich richten op de normen binnen de eigen groep: vrouwen zijn in de regel prestigegevoeliger dan mannen, maar het hangt van de lokale groep af wat als prestigieus geldt. Volgens Chambers (2009) kan het Arabisch ook hier het vergelijkingspunt vormen. In de studies van Abd-el-Jawad (1987), Abu-Haider (1989) en Bakir (1986) gebruiken de vrouwen namelijk niet de Arabische standaardvariant vaker maar wel de lokale niet-standaardvariant. Ibrahim (1986) en Haeri (1987) verwerpen daarbij de interpretatie als zou dat voortvloeien uit de weinig geïntegreerde positie van de vrouwen in die samenlevingen. Ze wijzen erop dat de lokale varianten die van de stedelijke elites zijn, en in de Arabische diglossische context verklaart dat de vrouwelijke voorkeur ervoor. Op dezelfde manier zijn de Vlaamse vrouwen in het huidige klimaat van welvaart meer spreektaalig: spreektaalvarianten zijn in Vlaanderen de kenmerken van dominante groepen en daarom gebruiken vrouwen ze vaker.

Nu kan evenwel opgeworpen worden dat die analyse net tot uiting moet komen in de interacties van sekse met andere sociale factoren. Plaatsgebrek dwingt ons er echter toe om die verder onbesproken te laten.

6 Besluit

Dit artikel heeft de informalisering naar tussentaal in Vlaanderen geanalyseerd als de uiting van een dominante socio-economische status. Daartoe zijn er voor 37 taalvariabelen observaties uit het Vlaamse deel van het CGN verzameld, op basis waarvan afstanden berekend zijn voor verschillende taalvariëteiten. Na de uiteenzetting van de probleemstelling in § 2, besprak § 3 het corpus en § 4 de methodologie. De eigenlijke analyses kwamen aan bod in § 5.

Het blijkt dan allereerst dat tussentaal niet principieel verschilt van spreektaal of informele standaardtaal en daarom gekarakteriseerd kan worden als de informele spreekstijl in een geünificeerde standaardtaal. Verder bevestigen de analyses de twee bekendste resultaten uit de literatuur: spreektaal is typisch voor spontane situaties (5.1) en jongere generaties (5.2). Toch is het opmerkelijk dat de situationele variatie binnen de standaardtaal nagenoeg even groot is als die tussen standaardtaal en spreektaal. Het wijst er eerder op dat heterogeniteit een kenmerk is van de omnifunctionaliteit van de standaardtaal. Ook valt het op dat de meest standaardtalige leeftijdscohorte (m.n. de generatie geboren in de jaren 50) niet de 'VRT-Nederlandse' graad van standaardtaligheid bereikt. Hetzelfde geldt voor de hoogopgeleiden (5.3). Bij beroepsgroep komen de mediafiguren en politici naar voren als exponenten van de standaardtaal, de academici vormen een overgangsgroep, en verder zijn alle andere beroepsgroepen veel meer spreektaalig. Onder die laatste beroepsgroepen is er een positieve correspondentie tussen standaardtaalgebruik en socio-economische status, maar de mate van die correspondentie neemt verhoudingsgewijs af. Dat laat zich vergelijken met de wet van Engel en/of de afnemende meeropbrengst: naarmate iemand een dominantere positie heeft, daalt de meerwaarde van de prestigetaal. Dat patroon van 'ontspanning' treedt ook op in de gemonitorde situaties (5.4), waarbij de topgroep van de managers zelfs hypocorrect spreken (d.w.z. hun standaardtaalgebruik niet maximaliseren). In de spontane situaties blijkt dan weer hoe spreektaalig de omgangstaal voor alle sociale geledingen is, en de reden daarvan is dat zelfs de best geschoolde sprekers niet sterker standaardtalig zijn (5.5). Het achterliggende draagvlak ligt in de 'positionele divergentie' bij de sprekers geboren in de jaren '60 (5.6): de culturele elite (plus de politici) spreekt standaardtaal, terwijl de professionele beroepsgroepen, die de rechtstreekse begunstigten zijn van de beginnende welvaartsgroei, opschuiven naar spreektaal. Tot slot zijn vrouwen meer spreektaalig dan mannen (5.7), waarmee de informalisering in Vlaanderen hetzelfde sprekersprofiel heeft als in Nederland.

Tussentaal is zo het gevolg van de naoorlogse emancipatie; tegelijk is het echter onloochenbaar dat het gebruik ervan wijst op sociale ongelijkheid. Niet iedereen heeft namelijk het 'ontspannen' privilege van de elite. Voor het merendeel van de Vlamingen is het niet uitgesloten dat taalonzekerheid onverminderd de orde van de dag is. Het is daarom een aangewezen onderzoekspiste om de 'distributie van het linguïstische kapitaal' in Vlaanderen verder in kaart te brengen. Dat is niet alleen relevant voor de taalwetenschap, die er bestaande lacunes mee kan opvullen (zoals bijvoorbeeld uitschieters naar de standaardtaal van de managers in component a – 5.4 – en/of geboren in '40 – 5.6). Het heeft ook implicaties voor het taalbeleid, dat de taalonzekerheid moet tegengaan.

Bibliografie

- Abd-el-Jawad 1986 – H. Abd-el-Jawad, 'The Emergence of an Urban Dialect in the Jordanian Urban Centers'. In: *International Journal of the Sociology of Language* 61 (1986), p. 53-63.
- Abd-el-Jawad 1987 – H. Abd-el-Jawad, 'Cross-dialectal Variation in Arabic: Competing Prestigious Forms'. In: *Language in Society* 16 (1987), p. 359-368.
- Abu-Haidar 1989 – F. Abu-Haidar, 'Are Iraqi Women more Prestige Conscious than Men? Sex Differentiation in Baghdadi Arabic'. In: *Language in Society* 18 (1989), p. 471-481.
- Auer 2005 – P. Auer, 'Europe's Sociolinguistic Unity, or: A Typology of European Dialect/Standard Constellations'. In: N. Delbecque, J. Van der Auwera & D. Geeraerts (red.), *Perspectives on Variation: Sociolinguistic, Historical, Comparative*. Berlijn/New York, Mouton de Gruyter, 2005, p. 8-42.
- Bakir 1986 – M. Bakir, 'Sex Differences in the Approximation to Standard Arabic: A Case Study'. In: *Anthropological Linguistics* 28 (1986), p. 3-9.
- Beheydt 2002 – L. Beheydt, 'Hofstede's cultuurmodel toegepast'. In: *Neerlandica extra muros* 40 (2002), p. 51-59.
- Biber 1995 – D. Biber, *Dimensions of Register Variation. A Cross-linguistic Comparison*. Cambridge, Cambridge University Press, 1995.
- Bourdieu 2001 – P. Bourdieu, *Langage et pouvoir symbolique*. Parijs, Seuil, 2001.
- Brooks 2000 – D. Brooks, *Bobos in Paradise: The New Upper Class and how they got there*. New York, Simon & Schuster, 2000.
- Cajot 2010 – J. Cajot, 'Van het Nederlands weg? De omgangstaal in Vlaanderen'. In: *Ons Erfdeel* 53 (2010), p. 14-25.
- Campbell 1987 – C. Campbell, *The Romantic Ethic and the Spirit of Modern Consumerism*. Oxford, Blackwell Publishers, 1987.
- Chambers 2009 – J. Chambers, *Sociolinguistic Theory. Revised Edition*. Chichester, Wiley & Sons, 2009.
- Coates 1986 – J. Coates, *Women, Men and Language*. Londen, Longman, 1986.
- De Caluwe 2002 – J. De Caluwe, 'Tien stellingen over functie en status van tussentaal in Vlaanderen'. In: J. De Caluwe, D. Geeraerts, S. Kroon, V. Mamadouh, R. Soetaert, L. Top & T. Vallen (red.), *Taalvariatie en Taalbeleid. Bijdragen aan het taalbeleid in Nederland en Vlaanderen*. Antwerpen/Apeldoorn, Garant, 2002, p. 57-68.
- De Caluwe 2009 – J. De Caluwe, 'Tussentaal wordt omgangstaal in Vlaanderen'. In: *Nederlandse Taalkunde* 14 (2009), p. 8-25.
- Deleack 2008 – H. Deleack, *De architectuur van de welvaartsstaat opnieuw bekeken*. Leuven, Acco, 2008.
- Deprez 1987 – K. Deprez, 'Vlaams is (Belgisch-)Nederlands'. In: *De Gids* 150 (1987), p. 761-769.
- Deprez 1988 – K. Deprez, 'Taal en macht: over de relatie tussen Vlaanderen en Nederland'. In: *Publikatieblad van de Nederlandse Taalunie* 1 (1988), p. 10-11.
- Deprez 1990 – K. Deprez, 'Waardering voor het Belgisch-Nederlands: de taal van twee partners'. In: *Streven* 58 (1990), p. 120-133.
- Deprez & Geerts 1977 – K. Deprez & G. Geerts, *Lexicale en pronominale standaardizatie: een onderzoek van de ontwikkeling van het algemeen Nederlands in West-Vlaanderen*. Antwerpen, Universiteit Antwerpen, Universitaire Instelling Antwerpen, 1977. (Antwerp Papers in Linguistics, 13).
- De Schutter 1973 – G. De Schutter, 'Eksogeen taalgebruik in Zuid-Nederland'. In: *Album Willem Pee*. Tongeren, Michiels, 1973, p. 117-124.
- De Schutter 1998 – G. De Schutter, 'Talen, taalgemeenschappen en taalnormen in Vlaams-België'. In: *VMKA* 108 (1998), p. 227-251.
- De Sutter 2005 – G. De Sutter, *Rood, groen, corpus! Een taalgebruiksgebaseerde analyse van woordvolgordevariatie in tweeledige werkwoordelijke eindgroepen*. Leuven, Doctorale dissertatie, KU Leuven, 2005.
- De Sutter 2007 – G. De Sutter, 'Naar een corpusgebaseerde, cognitief-functionele verklaring van de woordvolgordevariatie in tweeledige werkwoordelijke eindgroepen'. In: *Nederlandse Taalkunde* 12 (2007), p. 302-330.
- De Vriendt 1995 – S. De Vriendt, 'Nederlands in Nederland en Vlaanderen'. In: S. De Vriendt (red.), *Van geen kleintje vervaard. Essays over Nederlandse taalwetenschap*. Brussel, VUB press, 1995, p. 17-35.

- Eckert 1989 – P. Eckert, 'The Whole Woman: Sex and Gender Differences in Variation'. In: *Language Variation and Change* 1 (1989), p. 245-267.
- Elias 1982 – N. Elias, *Het civilisatieproces. Sociogenetische en psychogenetische onderzoeken*. Utrecht, Het Spectrum, 1982.
- Ferguson 1959a – C. Ferguson, 'Diglossia'. In: *Word* 15 (1959), p. 325-340.
- Ferguson 1959b – C. Ferguson, 'The Arabic Koiné'. In: *Language* 35 (1959), p. 616-630.
- Florida 2002 – R. Florida, *The Rise of the Creative Class: And how it's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York, Basic Books, 2002.
- Gaus 2001 – H. Gaus, *Politieke en sociale evolutie van België*. Leuven, Garant, 2001.
- Geeraerts 1999 – D. Geeraerts, 'De Vlaamse taalkloof'. In: *Over Taal* 38 (1999), p. 30-34.
- Geeraerts 2001a – D. Geeraerts, 'Everyday Language in the Media: the Case of Belgian Dutch Soap Series'. In: M. Kammerer, K.-P. Konerding, A. Lehr, A. Storrer, C. Thimm & W. Wolski (red.), *Sprache im Alltag. Beiträge zu neuen Perspektiven in der Linguistik Herbert Ernst Wiegand zum 65. Geburtstag gewidmet*. Berlin/New York, Mouton de Gruyter, 2001, p. 281-291.
- Geeraerts 2001b – D. Geeraerts, 'Een zondagspak? Het Nederlands in Vlaanderen: gedrag, beleid, attitudes'. In: *Ons Erfdeel* 44 (2001), p. 337-343.
- Geeraerts 2002 – D. Geeraerts, 'Rationalisme en nationalisme in de Vlaamse taalpolitiek'. In: J. De Caluwe, D. Geeraerts, S. Kroon, V. Mamadouh, R. Soetaert, L. Top & T. Vallen (red.), *Taalvariatie en Taalbeleid. Bijdragen aan het taalbeleid in Nederland en Vlaanderen*. Antwerpen/Apeldoorn, Garant, 2002, p. 87-104.
- Geeraerts, Grondelaers & Speelman 1999 – D. Geeraerts, S. Grondelaers & D. Speelman, *Convergentie en divergentie in de Nederlandse woordenschat. Een onderzoek naar kleding- en voetbaltermen*. Amsterdam, Meertens Instituut, 1999.
- Geerts 1983 – G. Geerts, 'Brabant als centrum van de standaardtaalontwikkeling in Vlaanderen'. In: *Forum der Letteren* 24 (1983), p. 55-63.
- Geerts 1985 – G. Geerts, 'Taalvariatie en taalnormen in Vlaanderen'. In: *VMKA* 1 (1985), p. 85-112.
- Geerts 1989 – G. Geerts, 'In Vlaanderen Vlaams?'. In: *Ons Erfdeel* 32 (1989), p. 525-533.
- Gerritsen 2002 – M. Gerritsen, 'Cultuur als spelbreker: de communicatieve gevolgen van cultuurverschillen tussen Vlaanderen en Nederland'. In: *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 24 (2002), p. 50-61.
- Ghyselen 2009 – A.-S. Ghyselen, 'Ne zelfzekere leraar of gewoon nen enthousiaste mens? Een matched-guise onderzoek naar de attitude tegenover tussentaal bij West-Vlamingen'. In: *TT 61* (2009), p. 83-113.
- Goossens 1970 – J. Goossens, '"Belgisch beschaafd Nederlands" en Brabantse expansie'. In: *NTG* 63 (1970), p. 54-70.
- Goossens 1973 – J. Goossens, 'De Belgische uitspraak van het Nederlands'. In: *NTG* 66 (1973), p. 230-240.
- Goossens 1975 – J. Goossens, 'De ontwikkeling van het gesproken Nederlands in Vlaanderen'. In: *Nu Nog* 23 (1975), p. 51-62.
- Goossens 2000 – J. Goossens, 'De toekomst van het Nederlands in Vlaanderen'. In: *Ons Erfdeel* 43 (2000), p. 3-13.
- Gower, Lubbe & Le Roux 2011 – J. Gower, S. Lubbe & N. Le Roux, *Understanding Biplots*. Chichester, Wiley & Sons, 2011.
- Greenacre 2007 – M. Greenacre, *Correspondence Analysis in Practice*. Boca Raton, Chapman and Hall/CRC, 2007.
- Greenacre 2010 – M. Greenacre, *Biplots in Practice*. Bibao, Fundación BBVA, 2010.
- Grondelaers, Van Aken, Speelman & Geeraerts 2001 – S. Grondelaers, H. Van Aken, D. Speelman & D. Geeraerts, 'Inhoudswoorden en preposities als standaardiseringsindicatoren. De diachrone en synchrone status van het Belgische Nederlands'. In: *Nederlandse Taalkunde* 6 (2001), p. 179-202.
- Haeri 1987 – N. Haeri, 'Male/Female Differences in Speech: An Alternative Interpretation'. In: K. Denning, S. Inkelas, F.C. McNair-Knox & J. Rickford (red.), *Variation in Language: NWAV-XV at Stanford*. Stanford, Stanford University, 1987, p. 173-182.
- Haeseryn 1996 – W. Haeseryn, 'Grammaticale verschillen tussen het Nederlands in België en het Nederland in Nederland: een poging tot inventarisatie'. In: R. van Hout & J. Kruijsen (red.), *Taalvariëties. Toonsettingen en modulaties op een thema*. Dordrecht, Foris Publications, 1996, p. 109-129.
- Haugen 1972 – E. Haugen, 'Schizoglossia and the Linguistic Norm'. In: E. Haugen (red.), *The Ecology of Language*. Stanford, Stanford University Press, 1972, p. 148-158.

- Heeringa 2004 – W. Heeringa, *Measuring Dialect Pronunciation Differences using Levenshtein Distances*. Groningen, Doctorale dissertatie, Rijksuniversiteit Groningen, 2004.
- Hendrickx 2001 – R. Hendrickx, *Laat ons ne keer te goei naar onszelf luisteren. Taalsignaal voor 6 miljoen Vlamingen*. <http://vrtaal.net/taaldatabanken_master/taalbeleid/tussentaalcampagne.shtml>.
- Hofstede 2001 – G. Hofstede, *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations across Nations*. Thousand Oaks, Sage Publications, 2001.
- Hofstede, Hofstede & Minkov 2010 – G. Hofstede, G.J. Hofstede & M. Minkov, *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. New York, McGraw-Hill, 2010.
- Holes 1983 – C. Holes, 'Patterns of Communal Language Variation in Bahrain'. In: *Language in Society* 12 (1983), p. 433-457.
- Hoppenbrouwers 1990 – C. Hoppenbrouwers, *Het regiolect. Van dialect tot Algemeen Nederlands*. Muiderberg, Dick Coutinho, 1990.
- Ibrahim 1986 – M. Ibrahim, 'Standard and Prestige Language: A Problem in Arabic Sociolinguistics'. In: *Anthropological Linguistics* 28 (1986), p. 115-126.
- Impe 2010 – L. Impe, *Mutual Intelligibility of National and Regional Varieties of Dutch in the Low Countries*. Leuven, Doctorale dissertatie, KU Leuven, 2010.
- Impe & Speelman 2007 – L. Impe & D. Speelman, 'Vlamingen en hun (tussen)taal: een attitudineel mixed guise-onderzoek'. In: *Handelingen van de Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis* 61 (2007), p. 109-128.
- Inglehart 1977 – R. Inglehart, *The Silent Revolution*. Princeton, Princeton University Press, 1977.
- Inglehart 1990 – R. Inglehart, *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton, Princeton University Press, 1990.
- Inglehart 1997 – R. Inglehart, *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton, Princeton University Press, 1997.
- Jaspaert 1986 – K. Jaspaert, *Statuut en structuur van standaardtalig Vlaanderen*. Leuven, Universitaire Pers, 1986.
- Jaspers 2001 – J. Jaspers, 'Het Vlaamse stigma. Over tussentaal en normativiteit'. In: *TT* 53 (2001), p. 129-153.
- Jaspers 2006 – J. Jaspers, 'Marokkaanse jongens en het Algemeen Nederlands. Substandaardisering als sociale onderhandeling'. In: *Nederlandse Taalkunde* 11 (2006), p. 258-285.
- Jaspers & Brisard 2006 – J. Jaspers & F. Brisard, 'Verklaringen van substandaardisering. Tussentaal als gesitueerd taalgebruik'. In: *LB* 95 (2006), p. 35-70.
- Kroch 1978 – A. Kroch, 'Toward a Theory of Social Dialect Variation'. In: *Language in Society* 7 (1978), p. 17-36.
- Labov 1966 – W. Labov, 'The Linguistic Variable as a Structural Unit'. In: *Washington Linguistics Review* 3 (1966), p. 4-22.
- Labov 1969 – W. Labov, 'Contraction, Deletion, and the Inherent Variability of the English Copula'. In: *Language* 45 (1969), p. 715-762.
- Labov 1990 – W. Labov, 'The Intersection of Sex and Social Class in the Course of Linguistic Change'. In: *Language Variation and Change* 2 (1990), p. 205-254.
- Labov 2001 – W. Labov, *Principles of Linguistic Change, vol. 2: Social Factors*. Oxford, Blackwell, 2001.
- Lasch 1979 – C. Lasch, *The Culture of Narcissism*. New York, Norton & Co, 1979.
- Lebart 2004 – L. Lebart, 'Validité des visualisations de données textuelles'. In: G. Purnelle, C. Fairon & A. Dister (red.), *Le poids des mots. Proceedings of the 7th JADT conference*. Louvain-la-Neuve, Presses universitaires de Louvain, 2004, p. 708-715.
- Lebart, Salem & Berry 1998 – L. Lebart, A. Salem & L. Berry, *Exploring Textual Data*. Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 1998.
- Lebbe 1998 – D. Lebbe, 'Exogeen taalgebruik in Vlaanderen: 25 jaar later'. In: *TT* 10 (1998), p. 113-125.
- Maddison 2006 – A. Maddison, *The World Economy: OESO*, 2006.
- Nerbonne & Kleiweg 2003 – J. Nerbonne & P. Kleiweg, 'Lexical distance in LAMSAS'. In: *Computers and the Humanities* 37 (2003), p. 339-357.
- Nerbonne & Kleiweg 2007 – J. Nerbonne & P. Kleiweg, 'Towards a Dialectological Yardstick'. In: *Journal of Quantitative Linguistics* 14 (2007), p. 148-166.
- Oostdijk 2000 – N. Oostdijk, 'Het Corpus Gesproken Nederlands'. In: *Nederlandse Taalkunde* 5 (2000), p. 280-284.

- Plevoets 2008 – K. Plevoets, *Tussen spreek- en standaardtaal. Een corpusgebaseerd onderzoek naar de situationele, regionale en sociale verspreiding van enkele morfosyntactische verschijnselen uit het gesproken Belgisch-Nederlands*. Leuven, Doctorale dissertatie, KU Leuven, 2008.
- Plevoets 2009 – K. Plevoets, 'Verkavelingsvlaams als de voertaal van de verburgerlijking van Vlaanderen'. In: *Studies van de BKL* 4. <<http://webhoi.ua.ac.be/linguist/SBKL/sbkl2009/ple2009.pdf>>.
- Plevoets 2012 – K. Plevoets, 'Van hetzelfde laken een pak: Verkavelingsvlaams als uiting van status in het nieuwe rijke Vlaanderen'. In: K. Absillis, J. Jaspers & S. Van Hoof (red.), *De manke usurpator. Over Verkavelingsvlaams*. Gent, Academia Press, 2012, p. 189-223.
- Plevoets, Speelman & Geeraerts 2009 – K. Plevoets, D. Speelman & D. Geeraerts, 'De verspreiding van de e(n)-uitgang in attributieve positie'. In: *TT* 22 (2009), p. 111-142.
- Reiczigel 1996 – J. Reiczigel, 'Bootstrap Tests in Correspondence Analysis'. In: *Applied Stochastic Models and Data Analysis* 12 (1996), p. 107-117.
- Remael, De Houwer & Vandekerckhove 2008 – A. Remael, A. De Houwer & R. Vandekerckhove, 'Intralingual open subtitling in Flanders: audiovisual translation, linguistic variation and audience needs'. In: *Journal of Specialised Translation* 10 (2008), p. 76-105.
- Romein 1937 – J. Romein, 'De dialectiek van de vooruitgang. Bijdrage tot het ontwikkelingsbegrip in de geschiedenis'. In: J. Romein (red.), *Het onvoltooid verleden. Kulturhistorische studies*. Amsterdam, Querido, 1937, p. 9-64.
- Selinker 1972 – L. Selinker, 'Interlanguage'. In: *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 10 (1972), p. 209-232.
- Speelman 1997 – D. Speelman, *Abundantia Verborum: A Computer Tool for Carrying out Corpus-based Linguistic Case Studies*. Leuven, Doctorale dissertatie, KU Leuven, 1997.
- Speelman, Grondelaers & Geeraerts 2003 – D. Speelman, S. Grondelaers & D. Geeraerts, 'Profile-based Linguistic Uniformity as a Generic Method for Comparing Language Varieties'. In: *Computers and the Humanities* 37 (2003), p. 317-337.
- Stroop 1998 – J. Stroop, *Poldernederlands: Waardoor het ABN verdwijnt*. Amsterdam, Bert Bakker, 1998.
- Taeldeman 1992 – J. Taeldeman, 'Welk Nederlands voor Vlamingen?'. In: *Nederlands van nu* 40 (1992), p. 33-52.
- Taeldeman 2008 – J. Taeldeman, 'Zich stabiliserende grammaticale kenmerken in Vlaamse tussentaal'. In: *TT* 60 (2008), p. 26-50.
- Tönnies 1887 – F. Tönnies, *Gemeinschaft und Gesellschaft*. Leipzig, s.n., 1887.
- Trudgill 1972 – P. Trudgill, 'Sex, Covert Prestige and Linguistic Change in the Urban British English of Norwich'. In: *Language in Society* 1 (1972), p. 179-195.
- Tummers 2005 – J. Tummers, *Het naakt(e) adjectief. Kwantitatief-empirisch onderzoek naar de adjectivische buigingsalternantie bij neutra*. Leuven, Doctorale dissertatie, KU Leuven, 2005.
- Vandekerckhove 2005 – R. Vandekerckhove, 'Chattaal, tienertaal en taalverandering: (sub)standaardiseringsprocessen in Vlaanderen'. In: *Handelingen van de Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis* 59 (2005), p. 139-158.
- Vandekerckhove 2007 – R. Vandekerckhove, '"Tussentaal" as a Source of Change from below in Belgian Dutch. A Case Study of Substandardization Processes in the Chat Language of Flemish Teenagers'. In: S. Elspass, N. Langer, J. Scharloth & W. Vandenbussche (red.), *Germanic Language Histories 'from Below' (1700-2000)*. Berlijn/New York, Mouton de Gruyter, 2007, p. 189-203.
- Vandekerckhove 2009 – R. Vandekerckhove, 'Dialect Loss and Dialect Vitality in Flanders'. In: *International Journal of the Sociology of Language* 196/197 (2009), p. 73-97.
- Vandekerckhove, De Houwer & Remael 2009 – R. Vandekerckhove, A. De Houwer & A. Remael, 'Between Language Policy and Linguistic Reality: Intralingual Subtitling on Flemish Television'. In: *Pragmatics* 19 (2009), p. 609-628.
- Vandekerckhove & Nobels 2010 – R. Vandekerckhove & J. Nobels, 'Code Eclecticism: Linguistic Variation and Code Alternation in the Chat Language of Flemish Teenagers'. In: *Journal of Sociolinguistics* 14 (2010), p. 657-677.
- Van der Horst 2008 – J. Van der Horst, *Het einde van de standaardtaal. Een wisseling van Europese taalcultuur*. Amsterdam, Meulenhoff, 2008.
- Van de Velde 1996 – H. Van de Velde, 'Verkavelingsvlaams. Wat is mij dat nu?'. In: R. Van Hout & J. Kruijsen (red.), *Taalvariëties. Toonsettingen en modulaties op een thema*. Dordrecht, Foris Publications, 1996, p. 261-271.
- Van Gijssel, Geeraerts & Speelman 2004 – S. Van Gijssel, D. Geeraerts & D. Speelman, 'A Functional

- Analysis of the Linguistic Variation in Flemish Spoken Commercials'. In: G. Purnelle, C. Fairon & A. Dister (red.), *Le poids des mots. Proceedings of the 7th International Conference on the statistical analyses of textual data*. Louvain-la-neuve, Presses Universitaires de Louvain, I, 2004, p. 1136-1144.
- Van Gijsel, Speelman & Geeraerts 2008 – S. Van Gijsel, D. Speelman & D. Geeraerts, 'Style Shifting in Commercials'. In: *Journal of Pragmatics* 40 (2008), p. 205-226.
- Van Istendael 1989 – G. Van Istendael, *Het Belgisch labyrint. Wakker worden in een ander land*. Amsterdam, Arbeiderspers, 1989.
- Veblen 1899 – T. Veblen, *The Theory of the Leisure Class. An Economic Study of Institutions*. Oxford, Oxford University Press, 1899.
- Willemyns 1997 – R. Willemyns, 'Dialektverlustr im niederländischen Sprachraum'. In: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik* 64 (1997), p. 129-154.
- Willemyns 2005 – R. Willemyns, 'Verkavelingsbrabants. Werkt het integratiemodel ook voor tussentalen?' In: *Neerlandica extra muros* 43 (2005), p. 27-40.
- Wouters 1990 – C. Wouters, *Van minnen en sterven. Informalisering van omgangsvormen rond seks en dood*. Amsterdam, Bert Bakker, 1990.
- Wouters 2005 – C. Wouters, *Seks en de seksen. Een geschiedenis van moderne omgangsvormen*. Amsterdam, Bert Bakker, 2005.
- Wouters 2008 – C. Wouters, *Informalisering. Manieren en emoties sinds 1890*. Amsterdam, Bert Bakker, 2008.
- Zenner, Geeraerts & Speelman 2009 – E. Zenner, D. Geeraerts & D. Speelman, 'Expeditie Tussentaal: Leef tijd, identiteit en context in "Expeditie Robinson"'. In: *Nederlandse Taalkunde* 14 (2009), p. 26-44.

Adres van de auteur

Faculteit Toegepaste Taalkunde, Hogeschool Gent
Groot-Brittanniëlaan 45
B-9000 Gent
koen.plevoets@hogent.be

Vakgroep Taalkunde, Universiteit Gent
Blandijnberg 2
B-9000 Gent
koen.plevoets@ugent.be

Bijlage

<i>Taalvariabele en -variant</i>	<i>Voorbeeld</i>
1.	
de.lid den	<i>de ezel</i> <i>den ezel</i>
2.	
een ne.n	<i>een man, een ezel</i> <i>ne man, nen ezel</i>
3.	
geen gene.n	<i>geen man, geen ezel</i> <i>gene man, genen ezel</i>
4.	
elke elken	<i>elke ezel</i> <i>elken ezel</i>
5.	
iedere iederem	<i>iedere ezel</i> <i>iederem ezel</i>
6.	
deze dezen	<i>deze ezel</i> <i>dezen ezel</i>
7.	
die dieje.n diene.n	<i>die man, die ezel</i> <i>dieje man, diejen ezel</i> <i>diene man, dienen ezel</i>
8.	
mijn mijne.n m.n m.ne.n	<i>mijn man, mijn ezel</i> <i>mijne man, mijnen ezel</i> <i>m'n man, m'n ezel</i> <i>m'ne man, m'nen ezel</i>
9.	
je.pos jouw.jul uw uwe.n	<i>je man, je ezel</i> <i>jouw/jullie man, jouw/jullie ezel</i> <i>uw man, uw ezel</i> <i>uwe man, uwen ezel</i>
10.	
zijn zijne.n z.n z.ne.n	<i>zijn man, zijn ezel</i> <i>zijne man, zijnen ezel</i> <i>z'n man, z'n ezel</i> <i>z'ne man, z'nen ezel</i>
11.	
haar.pos hare.n	<i>haar man, haar ezel</i> <i>hare man, haren ezel</i>
12.	
onze onzen	<i>onze ezel</i> <i>onzen ezel</i>

13.	hun.pos hunne.n	<i>hun</i> man, <i>hun</i> ezel <i>hunne</i> man, <i>hunnen</i> ezel
14.	adj.e adj.n	een <i>mooie</i> ezel ne <i>mooien</i> ezel
15.	dim.j dim.k	het <i>stoeltje</i> , de <i>stoeltjes</i> het <i>stoeleke</i> , de <i>stoelekes</i>
16.	ik.not k.not ikke ik.dbl k.dbl	<i>ik</i> kom mee ' <i>k</i> kom mee <i>ikke</i> kom mee <i>ik</i> kom <i>ik</i> mee, <i>ik</i> kom (<i>e</i>) <i>kik</i> mee ' <i>k</i> kom <i>ik</i> mee, ' <i>k</i> kom (<i>e</i>) <i>kik</i> mee
17.	ik.inv k.inv k.ik	kom <i>ik</i> mee? kom ' <i>k</i> mee? kom-(<i>e</i>) <i>kik</i> mee?
18.	je.not jij.jul.not ge.not gij.not u.not ge.dbl gij.dbl	<i>je</i> komt mee <i>jij</i> komt/ <i>jullie</i> komen mee <i>ge</i> komt mee <i>gij</i> komt mee <i>u</i> komt mee <i>ge</i> komt-(<i>de</i>) <i>gij</i> mee <i>gij</i> komt-(<i>de</i>) <i>gij</i> mee
19.	je.inv jij.jul.inv ge.inv gij.inv u.inv de.inv de.gij	kom <i>je</i> mee? kom <i>jij</i> /komen <i>jullie</i> mee? komt <i>ge</i> mee? komt <i>gij</i> mee? komt <i>u</i> mee? komt- <i>de</i> mee? komt- <i>degij</i> mee?
20.	hij.not hij.dbl	<i>hij</i> komt mee <i>hij</i> komt <i>hij</i> mee
21.	hij.inv ie m.inv	komt <i>hij</i> mee? komt- <i>ie</i> mee? komt-' <i>m</i> mee?
22.	ze.not.vr zij.not.vr ze.dbl.vr ¹	<i>ze</i> komt mee <i>zij</i> komt mee <i>ze</i> komt <i>zij</i> mee

1 Van de reduplicatieve volle variant 'zij komt zij mee' (enkelvoud) hebben we in het CGN geen attestaties gevonden (in tegenstelling tot bij de meervoudsvorm – zie variabele 26).

23.

ze.inv.vr	komt <i>ze</i> mee?
zij.inv.vr	komt <i>zij</i> mee?
ze.zij.vr	komt <i>zezij</i> mee?

24.

we.not	<i>we</i> komen mee
wij.not	<i>wij</i> komen mee
me.not	<i>me</i> komen mee
we.dbf	<i>we</i> komen <i>wij</i> mee
wij.dbf	<i>wij</i> komen <i>wij</i> mee

25.

we.inv	komen <i>we</i> mee?
wij.inv	komen <i>wij</i> mee?
me.inv	komen <i>me</i> mee?

26.

ze.not.mv	<i>ze</i> komen mee
zij.not.mv	<i>zij</i> komen mee
ze.dbf.mv	<i>ze</i> komen <i>zij</i> mee
zij.dbf.mv	<i>zij</i> komen <i>zij</i> mee

27.

ze.inv.mv	komen <i>ze</i> mee?
zij.inv.mv	komen <i>zij</i> mee?
ze.zij.mv	komen <i>zezij</i> mee?

28.

me.obj	hij ziet <i>me</i>
mij.obj	hij ziet <i>mij</i>

29.

je.obj	ik zie <i>je</i>
jou.jul	ik zie <i>jou/jullie</i>
u.obj	ik zie <i>u</i>

30.

hem	je ziet <i>hem</i>
m.obj	je ziet <i>'m</i>

31.

haar.obj	je ziet <i>haar</i>
ze.obj.vr	je ziet <i>ze</i>

32.

hen	zij ziet <i>hen</i>
hun.obj	zij ziet <i>hun</i>
ze.obj.mv	zij ziet <i>ze</i>

33.

me.ref	ik was <i>me</i>
mij.ref	ik was <i>mij</i>
mijn.eigen	ik was <i>mijn eigen</i>

34.

je.ref	jij wast/jullie wassen <i>je</i>
u.ref	gij wast <i>u</i>
je.eigen	jij wast <i>je eigen</i>
uw.eigen	gij wast <i>uw eigen</i>
zich.2	u wast <i>zich</i>

35.

ons.ref	wij wassen <i>ons</i>
ons.eigen	wij wassen <i>ons eigen</i>

36.

zich.3	hij/zij wast/wassen <i>zich</i>
eigen.3	hij/zij wast/wassen <i>zijn/haar/hun eigen</i>

37.

elkaar	wij wassen <i>elkaar</i>
mekaar	wij wassen <i>mekaar</i>